
NYTT OM RUNER

Meldingsblad om runeforskning

Nr. 17

2002 (publ. 2004)

ISSN 0801-3756

Nytt om runer: Meldingsblad om runeforskning

Nr. 17 (2002, publ. 2004)

INNHold

<i>Nytt om runer</i> , syttende årgang	3
Arbejdet ved Runologisk Laboratorium, København	4
Die Runenarbeit am Seminar für deutsche Philologie (Arbeitsstelle: Germanische Altertumskunde), Göttingen	12
Weitere angelsächsische Runen in Rom	17
A Runic Fragment from Orkney	18
Runeinnskrifter på omslaget til den islandske homilieboka	20
Arbeidet ved Runearkivet, Oslo	21
Verksamheten vid Runverket i Stockholm	25
The “AVM” Stone from Minnesota (Kensington II)	40
Det 14:e fältrunologmötet, Lund, Sverige 19–21 april 2001	41
Arbetsseminar om Eggjasteinen i Oslo, 27. mars 2001	42
Symposium on Research in Older Runes, Oslo, 2004	43
The Sixth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions, Lancaster, 2005	44
The ISO Runes Project	45
Runic Bibliography for 2001	47
Supplements to the Runic Bibliographies for 1999 and 2000	66

Nytt om runer: Meldingsblad om runeforskning

ISSN: 0801-3756 www.ukm.uio.no/runenews

Redaktør/Editor: James E. Knirk

Medredaktører/Co-editors: Michael Lerche Nielsen,
K. Jonas Nordby and Henrik Williams

Adresse/Address: Nytt om runer, c/o Runearkivet
UKM, Universitetet i Oslo
Postboks 6762 St. Olavs plass
N-0130 Oslo, Norge/Norway

e-mail: james.knirk@ukm.uio.no

Nytt om runer, syttende årgang

Med dette forligger den syttende årgangen av *Nytt om runer*, mer enn ett år forsinket. Redaksjonen beklager dette, men forsinkelsen har ikke vært til å unngå.

Hovedredaktøren, James E. Knirk, arbeidet i tre år i København som ordbokssjef og hovedredaktør av *Ordbog over det norrøne prosasprog / A Dictionary of Old Norse Prose*. På grunn av tidspress hadde han lite tid å avse til redigering av tidsskriftet. Han kom tilbake til Runearkivet i juni 2003 og har siden samme høst arbeidet med dette nummeret av *Nytt om runer*, godt hjulpet av medredaktørene og velvillige bidragsytere. Til tross for at tidsskriftet er såpass forsinket, tar redaksjonen sikte på å produsere nr. 18 for 2003 i løpet av sommeren 2004. Utgivelsen av tidsskriftet vil da være nesten ajour.

Syttende årgang markerer en endring på internettsidene til *Nytt om runer*. Nyfunn, annonser, rapporter, årlige runebibliografier med supplementer og adresser til runeforskere og sentre for runeforskning har helt siden 1996 vært tilgjengelig på internett. Men det vil nå etter hvert bli mulig å se hele årganger av tidsskriftet (“yearly issues”) på hjemmesiden www.ukm.uio.no/runenews. Foreløpig gjelder dette bare den nåværende årgangen, dvs. nr. 17 for 2002. Men redaksjonen fortsetter med denne prosedyren framover og vil også få gjort dette for tidligere numre, i alle fall bakover til nr. 11 for 1996. Det er ønskelig etter hvert å få dette utført helt tilbake til 1986 da første nummer av tidsskriftet kom ut.

Femårsbibliografien 1995–99 er ennå ikke blitt lagt ut på hjemmesiden til *Nytt om runer*. Når femårsbibliografien ligger ute, kan redaksjonen ta lettere på arbeidet med bibliografiske supplementer til tidligere årganger. Disse vil da kunne plasseres i eksisterende femårsbibliografier.

Omslagsillustrasjonen til dette nummeret av *Nytt om runer* er den såkalte AVM-stenen eller Kensington II, funnet i Minnesota i 2001 (se omtalen på s. 40). Innskriften (med latinske bokstaver, pentadiske sifre og eldre runer) er retusjert for at tegnene skulle synes bedre.

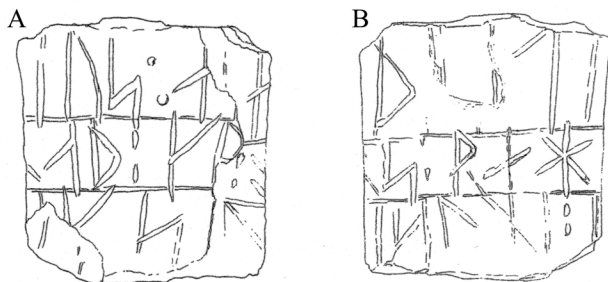
Redaktøren

Arbejdet ved Runologisk Laboratorium, København

Nyfund og nyregistreringer fra Danmark 2001

ØSTERMARIE BLYAMULET 1

Den lille runeamulet fra Jættebrovej/Bækkeskov i Østermarie Sogn på Bornholm er et metaldetektorfund, danefæ (Nationalmuseet inventarnr. D 1074/2001), deponeret i Bornholms Museum (BRM 915x33). Den er ca. 1,7 cm bred, 1,7 cm høj, 5 mm tyk og består af mindst fire lag af en blystrimmel, som er bukket sammen fra en ende af, så begyndelsen af det skrevne er inderst. Desværre har strimlen ikke kunnet foldes ud, så amuletten er vendt frem og tilbage under læsningen af de tre runelinjer, der er skrevet fra venstre mod højre under hinanden mellem to skillestreger. Runerne er højest i den øverste linje, men højden varierer mellem knap 4 og 7 mm. På amulettens ene yderside, som jeg har kaldt A, er der brækket noget af, lidt af det underliggende lag ses, både i højre side og i et lille hjørne i nederste venstre side. På B-siden er der kun bevaret

en lille stump af det yderste lag (med afslutningen af indskriften). Det, der kan ses af de tre linjer i indskriften, kan translittereres:

- 1) —?æ | þ??ti | ?us:a? | —??—
- 2) —:o | s:ræh | nap:kr—
- 3) —?—! | i:slæi:? | ?ks?—

I den øverste linje må læsningen begynde på A-siden med det, der ses i det nederste lag i højre hjørne (“|” markerer, hvor stykket er bukket). Her er spor af en del af en hovedstav – eller det øverste punkt/streg af et skilletegn – samt en hovedstav med en bistav, der krydser den på midten, og som kan følges opefter i ombukningen. På B-siden skjuler den be-

varede stump af det yderste lag (med rester af to hovedstave) det øverste af en eller to runer efter et tydeligt **þ**. Efter et **t** med en lang, venstrevendt bistav ses en **i**-rune lige før ombukningen, og i kanten af den, når man vender tilbage til A-siden, igen en hovedstav med fuld højde, men lidt skamferet i toppen. Det er snarest en **i**-rune, eventuelt en **k**-rune, med svage spor af en påfaldende kort, delvis forsvunden bistav. Skilletegnet efter de følgende to sikre og velformede runer, **u** og **s**, ses som to oplårede forhøjninger. Herefter ligger et ujævnt brud, som øverst følger hovedstaven af en rune. Det kan ikke afgøres, om den tydelige bistav fra midten og ned mod venstre kan have fortsat opefter, så der læses **æ** i stedet for **a**. Af den næste rune ses kun en lille stump af foden i brudkanten. De sidste to runespor står på den lille stump af det yderste lag, der er i behold på B-siden.

Andenlinjens første synlige runer ses på det underste lag til højre på A-siden. Efter et to-punkt-skilletegn ses i ombukningen et gennemstreget **o** med bistave pegende fra venstre ned mod højre. Dernæst ses (på B-siden) et velformet **s** fulgt af et to-punkt-skilletegn med et meget højtsiddende punkt foroven og derefter noget, der kan se ud som en hovedstav, men er så spinkelt og tæt på den følgende **r**-rune, at det næppe hører til indskriften. Læsningen af **ræhnaþ** synes sikker; **n**-runens ensidige, højrevendte bistav i ombukningen ses svagt, og på A-siden derefter **a**, **þ** og et skilletegn, bestående af to små streger. Efter **k** ses i brudkanten den runde, øverste del af snarest en **r**-rune. Da **ræhnaþ** antagelig må tolkes *regnat*, er det muligt, at der har stået *Kr[istus]*, jævnfør den velkendte latinske værneformel, *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat* – “Kristus sejrer, Kristus styrer, Kristus hersker”; men det foranstående **:os:** stemmer ikke med denne tekst.

Også af tredjelinjen kan der på A-siden ses lidt på det underliggende lag i begge de nederste hjørner. I venstre side er der blot et enkelt runespor og i højre en svag hovedstav med en påfaldende lang bistav til højre fra toppen, snarest en **l**-rune. Derefter følger i kanten af ombukningen (på B-siden) en lodret stav, snarest **i** – der synes ikke at være bistave – og meget tæt derpå svage spor, vistnok af en **s**-rune. En sikker **l**-rune med en meget lang bistav fra toppen følges af en rune med en venstre bistav fra midten af hovedstaven op til skillelinjen – et spejlvendt **k** eller,

da bistaven synes at fortsætte fra hovedstaven ned mod højre, en spejlvendt **æ**-rune, ret tæt på den næste rune, **i**. Efter et to-punkt-skilletegn ses i ombukningen kun toppene af to hovedstave og på A-siden toppen af en **k**-rune, en **s**-rune og en hovedstav uden venstre bistave i den højre brudkant.

Indskriften er uden tvivl fra middelalderen, og på latin, hvis tolkningen af **ræhnap** i anden linje som *regnat* er korrekt. Men på grund af de mange lakuner er sammenhængen uklar og en fuldstændig tolkning umulig. Der skelnes mellem ensidigt **a** og gennemstreget **æ**; risteren har også anvendt ensidig **n**-rune og et **t** med kun en bistav; men der er ikke brugt stungne runer. Den samme gennemstregede **o**-rune findes på nogle af de bornholmske runesten fra slutningen af vikingetid/tidlig middelalder og på en sølvamulet, der stammer fra Englyst i Østermarie Sogn (*Nytt om runer* 15 (2000), 4–6) samt den såkaldte Bornholmsamulet (DR 410).

VENNEBJERG KALKKRISTNING

I forbindelse med indvendig istandsættelse og kalkning af væggene i koret i Vennebjerg Kirke vest for Hjørring i slutningen af 1999 og ind i 2000 opdagede menighedsrådets formand, Børge Christensen, en runeindskrift under murerens arbejde med at udbedre væggen. Konservator Peder Bøllingtoft fra Nationalmuseet undersøgte og fotograferede i 2001 indskriften, som jeg dog først så i august 2002. Runerne findes i nordvæggen, 60–91 cm fra vestvæggen, 145–71 cm over det nuværende stengulv i et felt på ca. 40×72 cm, der står, som da runerne blev fundet.

Runerne er ridset ind i det ældste, tykke kalklag og skærer ned i den romanske puds. De ser ud til at være ristet i den våde kalk, så de stammer sandsynligvis fra opførelsen af koret. Indskriften består af to linjer med runer af en højde på 6–7(8) cm, samt en linje ca. 8 cm længere nede med mindre runer, aftagende fra ca. 4 til 2,5 cm. Der kan have været flere indridsninger uden for det bevarede felt; men det er tvivlsomt, om de første bevarede streger i venstre side af den øverste linje er runer. De er så usikre og dårligt bevarede, at en læsning er umulig.

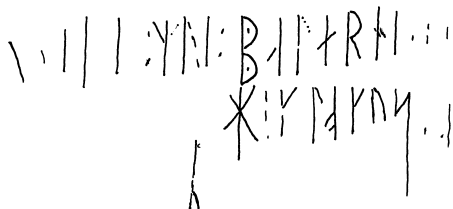
De bevarede runer er i øvrigt ganske velformede, men der er ret stor forskel i højden mellem runerne i de to øverste linjer (inkluderet det

særligt lange **s**, der måler 8 cm) og de mindre runer i den lille korte linje nederst i feltet. De synes at være frembragt af en anden hånd med et andet redskab. Den korte linje måler kun ca. 6 cm, men der kan være forsvundet et par runer foran en lille lodret streg, der kan have afsluttet indskriften. Den øverste linje måler fra kanten af det bevarede felt ca. 51 cm.

?????:?ui:pałær?i:??

hjk lokus?—

kantu:ti ?

·hjklokus:ti: ?

I den øverste linje ses rester af en fire–fem lodrette streger, runetoppene kan være forsvundet i en større skade. Efter et skilletegn ses en lodret hovedstav med en venstre bistav foroven. Det kan have været en **m**-rune, hvis højre bistav er forsvundet i skaden, eller en spejlvendt **k**-rune, der i sene indskrifter kan anvendes som **q**-rune. Herefter følger en **u**-rune, der dog er noget skadet i toppen, og et sikkert **i**. Efter et skilletegn følger en stungen **b**-rune, **a** med en noget usikker ensidig bistav, **l** og gennemstreget **æ** samt **r** og en usikker rune: måske **e** eller **n**, **þ**. Den næste rune synes at være **i**, skønt der er en skade i toppen. Herefter er der kun svage rester muligvis af et skilletegn og to hovedstave. Det kunne være fristende at opfatte **?ui** som *qvi* og **pałær/pałær?i** som en fejlristning for *pater* ‘far’ eller *paterni* ‘fædre’, men det bliver rent gætteeri, da sammenhængen er helt usikker.

Linjen under begynder med en **h**-rune, som løber sammen med hovedstaven i **p**-runen ovenover, så det næsten kan ligne et Kristusmonogram. Foran **h** ses en lidt længere lodret stav med en lille rundet bistav foroven til højre. Det står noget længere nede på væggen og er næppe en rune. Efter **h**-runen ses et lidt svajet **i** med en lille bistavslignende, men uden tvivl sekundær ridse foroven. Efter **k** og **lokus** med et påfaldende langt **s** findes muligvis et kort streg-skilletegn og endelig en hovedstav uden sikre bistave. Herefter er der en dyb skade i puds.

Læsningen af de små runer i den nederste linje synes ret sikker, men det er ikke nemt at afgøre, om indskriften har været længere, et usikkert ristningsspor ses lidt til højre for **i**.

Det er vanskeligt at tolke indskriften, bortset fra andenlinjen, som er på latin – normaliseret: *hic locus*, “dette sted”. Det – og runerne i den nederste linje: **kantu:ti**, som ganske vist synes ristet af en anden hånd – kan give svage associationer til en latinsk sentens *Hic locus est horum, qui cantant, non aliorum*, som findes i forskellige versioner, bl.a. i et par svenske kirker: “Dette sted er deres, som synger, ej andres.” I runeindskriften i koret i Tornby Kirke nord for Hjørring er det glæden ved sangen, som kommer til udtryk: “Thorsten Bre... ristede disse runer i pinsedagene. Han havde megen glæde af tonerne om morgenen der.”

RAKKEBY PUDSRISTNING

I Rakkeby Kirke, syd for Hjørring, blev der under restaureringsarbejde i 1984 opdaget forskellige indridsninger i den romanske puds i korets nordvæg: runer, enkelte latinske bogstaver, et smukt flettekors og forskellige andre tegn, f.eks. et par eksemplarer af den femtakkede stjerne, som ofte er brugt i magiske sammenhænge – også kaldet pentagram, marekors eller Salomos segl. De graffiti-agtige runeindskrifter synes at være gjort af forskellige hænder, før pudsen var hærdet. Der findes følgende næppe sprogligt meningsgivende indskrifter (med gennemgående ca. 3–4 cm høje runer):

- 1) **mat**, 2) **mat?rt**, 3) **kkkiii**, 4) **leōr**, 5) **fakil:uiuæs**

(jf. min artikel “Runer og tegn i Rakkeby kirke”, *Vendsyssel nu og da* 10 for 1986 (1987), 16–23).

RANDEV KALKKRISTNING

Et andet, tidligere fund af en kalkristning i Randlev Kirke, Hads Herred i Østjylland, er ikke tidligere blevet publiceret. Her opdagede konservator Mogens Larsen i 1987 ved afrensning af murværket svage spor af en kalkmalet udsmykning samt to runeindskrifter. De sad tæt over og under

et samtidigt indridset og malet indvielseskors på korets nordmur, som synes at have stået fremme indtil en ny kalkning op mod 1500. Ca. 140 cm over gulvets jordlag og ca. 67 cm fra triumfvæggen ses syv ca. 8 cm høje runer samt lidt derfra en 19 cm høj **r**-runer, hvis top er dækket af indvielseskorsets røde farve: **þismasm r**. Mellem rune 5 og 6 ses et par svagere ridser, som ser ud til at være en mislykket foregribelse af **s**.

Den anden indskrift ses ganske svagt ca. 24 cm fra triumfvæggen i højde med overkanten af cirklen i indvielseskorset. Runerne er 8–9 cm høje og formentlig indridset med et finere, nåleagtigt redskab: **þisma—?gesmīs**. Der er plads til to–tre runer i lakunen foran en ret kort hovedstav med en venstrevendt bistav, **a** eller eventuelt **o**. Punktet i **g**-runen kan være sekundært, og ved den følgende rune er det tvivlsomt, om en kort vandret tværstreg er en sekundær ridse (eller en **æ**-bistav). Der kan muligvis have været punkter i **m**-runen. De to indskrifter gentager eller efterligner uden tvivl hinanden; men der kan ikke gives nogen tolkning.

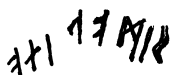

Skåne

UPPÅKRA RUNEBRAKTEAT

En runebrakteat (IK 591; IK = *Ikonographischer Katalog*, i Karl Hauck et al.: *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit*, München 1985–89), C-type med fremstilling af et mandshoved over et firbenet dyr, blev fundet ved metaldetektorundersøgelser på Uppåkra-bopladsen i 2000 (Lund universitets historiska museum inventarnr. U 10881). Brakteaten er bukket sammen på midten, men er fuldstændigt bevaret. Den har en diameter på ca. 2,5 cm, runerne over den bagerste del af hovedet (A) er 3–4 mm høje, mens de runer, der står over dyrets forben (B) er 3 mm høje.

Brakteaten blev undersøgt 20. april 2001 under runologmødet i Lund, og læsningen senere kontrolleret ved en undersøgelse af udfoldede aftryk sammen med Morten Axboe. Runerne er venstrevendte, og læses:

A: **sima?ina**B: **alu**

Den første rune er et trestreget **s**. De to **a**-runer nr. 4 og 8 har ret lavtstillede bistave i modsætning til **a** i **alu**. Der er ca. 1 mm mellem de lodrette stave i **sima**, men ca. 4 mm mellem rune 4, **a**-runens hovedstav, og 6, som må anses for at være et sikkert **i**. Skønt afstanden er så stor, synes der dog kun at være rester af én utydelig rune (nr. 5). Af den ses hovedstaven og den øverste del af en venstreventdt bistav samt en antydning af den nederste del af en kantet bøjle. Det er derfor **þ** eller **w**, næppe **l**, skønt en læsning som **lina** var fristende. Både **sima** og **wina** kan knyttes til kendt ordstof (f.eks. oldn. *sima* n./*simi* m. ‘sime, bånd, snor, reb’ eller *simi* m. poetisk brugt om ‘hav’ eller ‘okse’, og *vin* n. låneordet ‘vin’, men næppe i-stammen *vinr* m. ‘ven’), mens **þina** sprogligt er mere problematisk, og **simaþina** snarest må opfattes som en ikke-sprogligt meningsgivende sammenstilling. Indskriften synes nærmest at høre hjemme i den ret store gruppe af C-brakteater med mere eller mindre forståelige formelord. (Jf. Morten Axboe og Marie Stoklund, “En runebrakteat fra Uppåkra”, i *Fler fynd i centrum: Materialstudier i och kring Uppåkra*, red. B. Hårdh, Stockholm 2003, 81–87).

Runemønter fra Lund, fundet i Letland

Tre af Svend Estridsøns runemønter (som jeg ikke selv har set) er kort præsenteret og afbildet i Tatjana Berga: “Danske mønter fra fund i Letland i 1000- og 1100-tallet”, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2001.1, 3–7 (og afbildning på forsiden). De tre mønter i Museet for Riga stad og søfart (Hauberg type 31) kan henføres til kendte prægernavne fra Lund, men de synes ikke at være stempelidentiske med tidligere kendte mønter. (Jf. *Danmarks Runeindskrifter*, København 1941–42, text-bd., sp. 557–80, 857–59 og Erik Moltkes oversigt, “De danske runemønter og deres prægere”, *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1950, 1–56).

AIZKRAUKLE

Den ene stammer fra et skattefund fra Aizkraukle, **+þorstein—und?**, *Þorstæinn [i L]und[i]*, jf. DR Mø. 109–10; Moltke nr. 208–20. Punktet i **d**-runen er lidt usikkert.

DAUGMALE

De to andre mønter er fra arkæologiske udgravninger i befæstningen i bakkerne ved Daugmale:

A 11871:511

+ailm?r?lund·i—, *Ailmer [i] Lundi ...*, jf. DR Mø. 2; Moltke nr. 117–21, 477. Punktet i **d**-runen er lidt usikkert.

CVVM 164001:1130

+alfkeiR—untii, *AlfgæiRR [i L]undi*, jf. DR Mø. 6; Moltke nr. 122. Der er næppe punkt i **k**-runen.

I Daugmale er der tidligere fundet et smukt ornamenteret kalkstensfragment, knap $8 \times 5 \times 2$ cm, med en ufuldstændig kortkvist-runeindskrift, **—runar:þesar:—**, som i almindelighed har været dateret til 11. århundrede (Uwe Schnall: “Die Runeninschrift von Daugmale bei Riga”, i *Runor och runinskrifter*, Stockholm 1987, 245–54).

Arbejdet i øvrigt

I 2001 har der fortsat været arbejdet med at tilvejebringe ajourførte oversigter over runeindskrifterne fra forskellige områder, f.eks. Færøerne, bl.a. med henblik på en opdatering af den fællesnordiske runedatabase. En ansøgning sammen med Michael Lerche Nielsen til Grundforskningsfonden om oprettelsen af et runologisk forskningscenter i et samarbejde mellem Nationalmuseet og Institut for Navneforskning gav desværre intet resultat.

Seniorforsker, museumsinspektør Marie Stoklund
Runologisk Laboratorium
Nationalmuseet, København

Die Runenarbeit am Seminar für deutsche Philologie (Arbeitsstelle: Germanische Altertumskunde), Göttingen

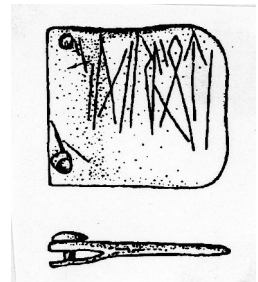
Neufunde 2001

RIEMENZUNGE AUS MAISACH

(Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege, München)

Auf der silbervergoldeten Riemenzunge einer Wadenbindengarnitur aus Grab 50, einem Frauengrab, vom fast vollständig beraubten Gräberfeld (bis 1999: 47 Gräber) in Maisach (Landkreis Fürstentfeldbruck, Oberbayern) wurde bei der Restaurierung im Jahre 2001 eine Runeninschrift entdeckt. Es handelt sich um das Fragment, genauer das obere Drittel einer Wadenbindenriemenzunge, die umgearbeitet wurde und in zweiter Verwendung zusammen mit einer Eisenschnalle zum Gürtel der Bestatteten gehörte. Etwa ein Dutzend Riemenzungenpaare dieses Typs sind im süd-, südwestdeutschen Raum bekannt. Sie wurden in alamannischen Werkstätten hergestellt. Es lässt sich nicht ermitteln, ob das Maisacher Exemplar als Import anzusehen ist oder mit der Besitzerin aus Alamannien kam. Vergleichbare Funde ermöglichen eine Datierung des Grabes in die erste Hälfte des 7. Jahrhunderts nach Christi Geburt. Von der für diesen Riemenzungen Typ charakteristischen Ornamentkombination Maske(n) zwischen Raubvögelköpfen und Flechtband haben sich bei dem fragmentierten Maisacher Exemplar nur die Tierköpfe ohne Schnabel (Tierstil II) und eine kleine Maske im Mittelfeld erhalten.

Auf der Rückseite steht eine rechtsläufige Runeninschrift, die nach der Untersuchung von K. Düwel und P. Pieper als **idraotf** zu lesen ist. Zwischen Rune 4 und 5 befindet sich nur halb so groß wie die übrigen Runen ein Kreuz, das als **g**-Rune aufgefasst werden kann. Ihr nach rechts oben laufender Teil ist mit dem linken Bein der **o**-Rune identisch (s. Zeichnung [1:1], die die Feinbefunde nicht wiedergibt). Liest man diese Kombination als Binderune, für die ich bei M. MacLeod (*Bind-Runes*, Uppsala 2002) kein Beispiel finde, ergibt sich **gō**.

Die bisherigen Versuche, **idraot** vom althochdeutschen Wortschatz aus als Appellativum oder Name zu deuten, waren nicht erfolgreich (für Auskünfte danke ich Eckhard Meineke, Jena, und Robert Nedoma, Wien). Obwohl am oberen Rand ein deutlicher Abrieb vorhanden ist, lässt sich nicht entscheiden, ob die Inschrift auf das gekürzte, nur 2,5 cm lange Fragment gekommen und damit vollständig ist (1), oder ob die Inschrift schon auf der ursprünglich ca. 6–7 cm langen Riemenzunge eingetragen war (2) und in diesem Fall noch über **f** hinausgegangen sein dürfte. Falls (1) zutrifft, könnte eine Begriffsrunen, vielleicht als Eigentumsmarkierung, vorliegen. Bei (2) ließe sich dann u.a. ein Verbum des Schreibens, vielleicht **faihian* „färben, malen, schreiben“ erwägen, das in einigen Runeninschriften vorkommt oder rekonstruiert wird (IK 70, 241; KJ 67, 73, als **f** gekürzt IK 340 = KJ 132; IK = *Ikonographischer Katalog*, in K. Hauck et al. (Hg.): *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit*, München 1985–1989; KJ = W. Krause (mit Beiträgen von H. Jankuhn), *Die Runeninschriften im älteren Futhark*, Göttingen 1966). Eine plausible Deutung von **idraot** könnte diese Vermutungen sichern oder ausschließen helfen.

In der Veröffentlichung von der Riemenzunge von Maisach weist D. Reimann darauf hin, dass zur Zeit der Nutzung des Stückes als Gürtelgehänge dem Gürtel eine magische Bedeutung zukam. „Für die Maisacher Frau dürfte die Kombination von Masken-, Raubvogelmotiv [...] und Runeninschrift [...] besonders wichtig gewesen sein. Die Riemenzunge könnte ihr demnach als Heilszeichen, Andenken oder Amulett gedient haben – vielleicht ein Grund, warum die Grabräuber das kostbare Stück verschmähten“ (Reimann/Düwel, „Recycling im Frühmittelalter: Maisach Grab 50“, *Das archäologische Jahr in Bayern* 2001 (2002), 109 f.).

SCHEIBENFIBEL AUS DITTIGHEIM

(Württembergisches Landesmuseum, Stuttgart)

Aus Grab 198, einem Frauengrab, vom Gräberfeld Dittigheim stammt eine silberne Scheibenfibel (6. Jahrhundert), auf deren Rückseite zwei Runenkomplexe eingeritzt wurden. I (unterhalb des Nadelhalters): **??bamaln**, II (unterhalb der Nadelrast): Binderune **ūn** oder **nū**, viel-

leicht auch $\widehat{\text{ou}}$, ein **u** mit eingeschriebenem Schlingenzeichen **o** am Stab links. Keine Deutung.

SCHEIBENFIBEL VON KIRCHHEIM

(Württembergisches Landesmuseum, Stuttgart)

Auf dieser schon länger ergrabenen silbernen Scheibenfibel (6. Jahrhundert) wurden auf der Rückseite in der Nähe des Nadelhalters einige Runen im Jahre 2000 vom Restaurator M. Raithelhuber entdeckt. Mitte des Jahres 2001 untersuchte ich das Stück und las **pibarh**. Keine Deutung. Über der Partie von Nadelhalter und Nadelrast befinden sich drei **g**-runenartige Gebilde, wohl in ornamentaler Verwendung, seitlich der Nadelrast liegende **o**-Rune? Keine Deutung.

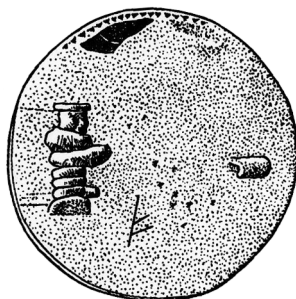
SCHEIBENFIBEL AUS BAD KROZINGEN

(Landesdenkmalamt Baden-Württemberg, Freiburg)

Zu Ende des Jahres 2001 wurde bei der Restaurierung einer Scheibenfibel aus dem Frauengrab 172 des Gräberfeldes „Unterer Stollen“ in Bad Krozingen (Kreis Breisgau-Hochschwarzwald) eine Runeninschrift auf der Rückseite entdeckt. Der kleine Friedhof gehört zu einem nahe gelegenen Ort mit einem großen Hof, auf dem eine aus fränkischem Gebiet zugezogene Familie besonderen Ranges saß, wohl Beauftragte des Königs. „Fränkische“ Elemente finden sich auch später noch, als die Frau aus Grab 172 um 600 starb. Sie könnte diesen großen Hof, die Keimzelle des frühmittelalterlichen „Scrozzinca“, bewohnt haben. Zu den Beigaben der Toten gehören zwei kostbare silberne Scheibenfibeln, deren Vorderseiten mit Almandinen sowie mit Vergoldung der sichtbaren Silberteile versehen sind. Die Frau dürfte diesen Schmuck in den Jahren um 580 erhalten haben. Er und möglicherweise auch sie können aus dem fränkischen Rheinland stammen. Zumindest die qualitativ voll gearbeiteten Scheibenfibeln sprechen – bei sonst eher durchschnittlicher Ausstattung – für eine sehr hohe Stellung der Dame im sozialen Gefüge.

Auf der Fibel B wurde nach Aufdeckung der Runen auf Fibel A eine Einzelrunen (s. Zeichnung, ca. 1:1) und zwar eine nach rechts weisende **f**-Runen erkannt, bei der die Zweige weit unterhalb der Stabspitze ansetzen und nicht auf deren Höhe zurückführen. Dreht man die Fibel um 180°,

könnte es auf den ersten Blick scheinen, als ob diese Einzelrunen eine linksläufige **a**-Runen darstellen würde. Für die Annahme einer **f**-Runen können aus alamannischem Raum mehrere Vergleichsstücke benannt werden. Ob sie als Begriffsrunen zu verstehen ist, um der Besitzerin „Reichtum“, „Wohlstand“ zu wünschen, bleibt ungewiss.

Fibula A weist zwei sicher geritzte rechtsläufige Runenkomplexe (s. Zeichnung, ca. 1:1) oberhalb und gegenständig unterhalb von Nadelhalter und Nadelrast auf I: **boba:leub**, II: **agirike**, (1) „Boba (ist) lieb dem Agirich“ bzw. (2) „Boba (wünscht) Liebes dem Agirich“, je nachdem, ob man **leub**, ahd. *liob*, *leob*, *liub* als einfaches Adjektiv „lieb“ sieht und die Kopula ergänzt (1) oder ob man es als substantiviertes Adjektiv „Liebes“ und als „Wunschwort“ auffasst (vgl. dazu zuletzt U. Schwab, „Runen der Merowingerzeit als Quelle für das Weiterleben der spätantiken christlichen und nichtchristlichen Schriftmagie?“, in: K. Düwel (Hg.), *Runeninschriften als Quellen*

interdisziplinärer Forschung, Berlin/New York 1998, 412 ff.). Eine Musterung der 10 sicheren runischen Belege für **leub** (KJ 143 [Engers], 151, 150, 157, 156), **leob** (Weimar: KJ 147, 148, 149), **liub** (KJ 147, Niederstotzingen, s. *RGA* [= *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*], Bd. 21, 194) zeigt voralthochdeutsch, und zwar voralt-oberdeutsch, den Erhalt von *eu* vor Labial/Guttural und folgendem *a*, *e*, *o*, während die Weimarer Belege die fränkische Regel, also *eo* durchgeführt zeigen, vgl. *RGA*, Bd. 19, 583. Lediglich Engers (KJ 143) fällt hier mit **leub** statt mit zu erwartendem fränkischen *leob* aus dem Rahmen, **leob** auf der Scheibelfibula von Schwangau ist als Fehllesung zu streichen.

Der Frauenname *Boba* ist literarisch bezeugt, das männliche Pendant *Bobo* ebenfalls und kürzlich auch runenschriftlich, wohl als Name eines fränkischen Soldaten (*Nytt om runer* 15 (2000), 12 f.). Auch der zweite Name *Agirich* ist seit dem 6. Jahrhundert in verschiedener Lautgestalt

belegt. Denkbar, dass auch diese beiden Personen Bewohner des zuvor genannten Hofes waren. Die Inschrift ist dem Typ der Liebesinschrift zuzurechnen, in der eine Frau ihren Liebeswunsch auf einen Mann richtet. Damit kann die bisherige Deutungsalternative für die Inschrift auf dem Holzstab von Neudingen (RGA, Bd. 21, 110) zugunsten der folgenden „*L[iu]bi* ‚Liebe‘ [von] Imuba [für] Hamal“ entschieden werden. Schließlich erhellt die Inschrift von Bad Krozingen auch die in der Authentizität umstrittene Inschrift im Eingang der Höhle „Kleines Schulerloch“ (KJ 150): **birg:leub:selbrade** (1) „Birg (ist) lieb dem Selbrad“ oder (2) „Birg [wünscht] Liebes dem Selbrad“. Aus runologischer und philologischer Sicht hat man Einwände gegen die Echtheit erhoben (Anklänge an die Inschrift von Opedal KJ 76; Anfertigung nach dem Vorbild von Nordendorf I; Verwendung seltener Trennungszeichen; Herkunft der Namen aus neuzeitlichen Druckwerken). Die meisten dieser Einwände erledigen sich mit der Inschrift aus Bad Krozingen. Ein Fälschungsnachweis für die Inschrift im Kleinen Schulerloch muss weiter von geologischer Seite aus und im Blick auf die benachbarte Tierdarstellung geleistet werden.

Die Fibel und ihre Inschriften werden veröffentlicht von G. Fingerlin, K. Düwel, P. Pieper, „Eine Runeninschrift aus Bad Krozingen (Kreis Breisgau-Hochschwarzwald)“, in: H.-P. Naumann (Hg.), *Alemannien und der Norden*, Ergänzungsbände zum RGA 43, Berlin/New York 2004, 224 ff.

Forschungsarbeiten im Bereich der Runologie

Neben der Bearbeitung neuer Funde wurden mehrere Artikel für das RGA, Bde. 20, 21 verfasst (Möjbro, Mos, Nebenstedt, Neudingen, Niederstotzingen, Nordendorf, Nord-Huglo, Oberflacht). Soweit möglich, da nach der Pensionierung von K. Düwel die „Arbeitsstelle: Germanische Altertumskunde“ zum 31.3.2002 zu räumen war, wurden die Vorbereitungen zu der geplanten Edition der kontinentalen Runeninschriften weitergeführt.

Prof. Dr. Klaus Düwel
Seminar für deutsche Philologie der
Universität Göttingen

Weitere angelsächsische Runen in Rom

In *Nytt om runer* 2 (1987) hat R. Derolez über Namen englischer Pilger (etwa 670–800) in Rom berichtet, welche von Carlo Carletti (Christliche Archäologie, Bari; Segretario Pontificia Commissione di Archeologia Sacra) bei der Revision von ICVR (= Inscriptiones Christianae urbis Romae) neu gelesen worden waren (*Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia*, ser. 3: *Rendiconti* LVII, Vaticano 1986: „I graffiti sull’ affresco di s. Luca nel Cimitero di Commodilla: Addenda et corrigenda“, S. 129–143, mit guten Nachzeichnungen). Sensationell war damals der erste römische Runenfund **ēadbald** (Fig. 4).

Über die Weiterführung solcher Untersuchungen berichtete Carletti dann 1991 bei der Tagung *Epigrafia medievale greca e latina* (ed. G. Cavallo/C. Mango, Spoleto 1995) unter dem Titel „Viatores ad martyres. Testimonianze scritte altomedievali nelle catacombe romane“: in 14 Katakomben finden sich (etwa vom Ende des 7. bis zum Anfang des 9. Jahrhunderts, meist auf Mörtel geritzt) 370 Pilgernamen, darunter ein Dutzend englische, die S. 209 aufgezählt und nach ICVR und (oft ungenau) nach Searle sprachlich identifiziert und von Nachzeichnungen begleitet werden. Hier wird auf die Entdeckung zweier weiterer Runennamen hingewiesen, die noch untersucht würden. Zehn Jahre später werden diese von A. E. Felle, Bari, in den *Mitteilungen zur christlichen Archäologie* 7 (2001), 73, erwähnt: es handelt sich um eine Neulesung von ICVR n.s. 6, No. 15966B durch C. Carletti im *Cimitero di Marcelino e Pietro sulla Via Labicana*, hier als *Fagihild* umschrieben, und um *Aethelferth* (berichtigt aus *Firmina*, ICVR n.s. 6, No. 15972, durch A. E. Felle). Dr. Felle hatte die Freundlichkeit, mir einen Vorabdruck seiner Arbeit „Nuove iscrizioni runiche dalla catacomba romana dei ss. Pietro e Marcellino“ (bisher nicht erschienen) zukommen zu lassen, dem diese Lesungen entnommen werden:

ĒēEIFE×ē	æþelferþ
F, hƿšl Š	fajhild

Der als Fāghild zu interpretierende Frauennamen ist der seltenen „Sternrune“ wegen (vgl. U. Schwab, *Die Sternrune im Wessobrunner Gebet*,

Amsterdam 1973, bes. S. 76 f.) wichtig; wie in den wenigen anderen Fällen (Gandersheimer Kästchen; Thornhill III; Dover) wohl eine Anspielung auf das Christus-Monogramm, worauf auch das ‚gekreuzte‘ *i* weisen mag. Demnächst mehr zu *fǣġ-* (ie. **poik-* ‚bunt, leuchtend‘) im Vergleich zu vorahd.-run. Weingarten **feha**.

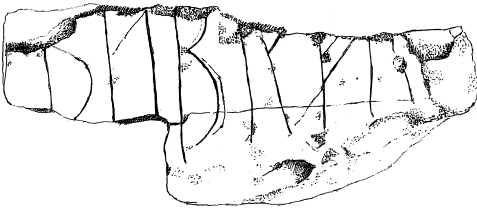
Der Dank der Runologen für diese neuen römischen Funde ist gepaart mit dem Wunsch, solche nach ihrer Entdeckung den Spezialisten bekanntzumachen.

Prof. Ute Schwab
 Ordinaria di Filologia Germanica, Univer-
 sità Catania, Italien
 (z. Zt. Marktplatz 6, D-69117 Heidelberg)

A Runic Fragment from Orkney

In July 2001 Christopher Gee and a companion were walking near Breckness House, west of Stromness, Orkney (National Grid Reference HY 225093), when they came upon a fragment of sandstone with the remains of a runic inscription. It was passed on to the Orkney Museum, Kirkwall (entry no. 1203). The stone was among a pile from a dyke (a dry-stone wall) that had fallen down some years earlier. This was presumably a secondary use, and we know nothing of the stone's primary context. Breckness House, now in ruins, was a seventeenth-century structure which replaced a former building. Close by is what is left of a broch (a local type of fortress), which shows that the land was occupied from early times. Ordnance Survey maps record a chapel and a burial ground just south of the house; there is thus a possible ecclesiastical context for the stone.

The fragment is broken on all sides. What remains is c. 14×6×9 cm. The runes were cut casually across its face without framing lines. Tops of all surviving graphs are lost. Such bases as remain are not in precise

alignment, so it is hard to reconstruct damaged forms. There are remains of seven letters: —**þ??br??**—. Rune 1 is a fragmentary vertical and bow which, from comparison with rune 4, **b**,

must have been **þ**. Runes 2 and 3 are now plain verticals (thus **ii**), but the distance between them suggests there was a right-hand branch to 2 or a left-hand one to 3, now lost. In fact, a very faint line slopes from top right to bottom left (thus **ki** or **it**) but it is most likely this is a casual scratch. Rune 4 is a clear **b**, in part double-cut. Rune 5 is a badly formed **r**. Rune 6 is a problem. It has a vertical with two branches sloping upwards to the right: **f**. But the lower branch also appears to continue downward to the left of the vertical, which, if intended, could imply a bind rune **af** or **æf** (or theoretically the reverse **fa**, **fæ**). Yet the relatively short distance between rune 5 and the vertical of rune 6 may indicate that this line is an accidental overcut. Rune 7 is badly damaged but appears to be the remains of **u** or less likely **r** (of a different form from rune 5). There is no way of knowing what may have been lost at beginning and end of this sequence.

With all these uncertainties it is unlikely that this new Orkney discovery (OR 20) will provide more than an additional find spot on a distribution map. Likely readings for runes 1–5 are **þiibr**, **þkibr**, **þitbr**. Accepting runes 6 and 7 as **f** and **u** we get the sequences **þiibrfu**, **þkibrfu**, **þitbrfu**. Taking rune 6 as the bind rune **af** or **æf** we have the further complexities **þiibrāfu**, **þkibrāfu**, **þitbrāfu**, **þiibræfu**, **þkibræfu**, **þitbræfu**, and double this number if we admit the possibilities **fa**, **fæ**. With the perhaps unlikely identification of rune 7 as **r** there comes a further set of sequences. None of these suggestions makes immediate sense, so we content ourselves with the longest of long shots: the inscription is the remains of a memorial slab text **lak]þi ibr fu[kl** ‘placed over Fugl’, though the spelling **ibr** for *yfir* needs a deal of justifying.

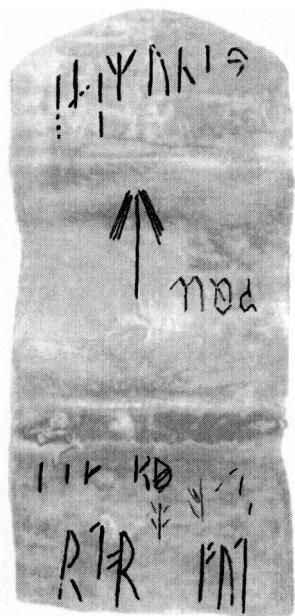
M. P. Barnes, University College London

R. I. Page, Corpus Christi College, Cambridge

Runeinnskrifter på omslaget til den islandske homilieboka

Den islandske homilieboka, Stockholm perg. 15 4to i Kungliga Biblioteket, ble utgitt i 1993 som nr. 3 i serien Íslenzk handrit: Series in quarto av Andrea de Leeuw van Weenen under tittelen: *The Icelandic Homily Book: Perg. 15 4° in the Royal Library, Stockholm*. Ved en inkurie er de islandske runeinnskriftene som hun fant i håndskriftet i 1974 og drøftet i utgaven på s. 26, ennå ikke blitt omtalt i *Nytt om runer*.

Den islandske homilieboka fra ca. år 1200 er innbundet i et selskinnsomslag, som måler ca. 23 × 50 cm. Baksida av omslaget fortsetter med en klaff med buet avslutning, og denne lukker om åpningen og dekker over høyre halvdel av forsida. Runer, bokstaver og tegn er risset inn på forsida, baksida og klaffen. Rissene skjærer ofte bare gjennom selskinnsårene og går ikke alltid helt ned til skinnet. Siden mye av håret nå er falt av, er de fleste av tegnene usikkert lest.

Dokumentasjonen i utgaven fra 1993 er en skjematisk skisse. Avtegningen her, med omslaget orientert etter skrifttegnene, dvs. med klaffen øverst, gir et mer nøyaktig inntrykk.

På klaffen leser man: **???muns?**. På baksida er en pil med tredobbelt skåret pilespiss risset inn, og litt nedenfor og til høyre latinske (gotiske?) bokstaver, muligens “nøa” eller “moa”. På forsida finner man i ei linje øverst: **??k rÐ**. I ei linje nederst, dekket av klaffen når boka er lukket, står: **rtōr fut**. Mellom disse linjene finnes en del andre mer ubestemmelige riss.

Det er nesten umulig å få noen mening ut av dette. Det kan hende at den øverste linja på forsida og linja på klaffen hører sammen og inneholder f.eks. navnet Sigurðr Ásmundsson eller Sigurðr Sæmundsson.

James E. Knirk, Runearkivet i Oslo

Arbeidet ved Runearkivet, Oslo

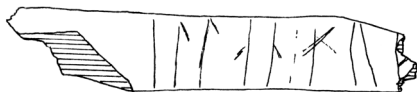
Nyregistreringer 2001 fra Hamarkaupangen

I 2001 fikk Runearkivet melding om tre tidligere uregistrerte rune-innskrifter på gjenstander i de arkeologiske samlingene ved Hedmarks-museet og Domkirkeodden. Det dreier seg om et fragment av et ribbein og to blyplater. Funnene kan ikke dateres nærmere enn til middelalder.

A368 HAMARKAUPANGEN RIBBEIN

Innskriften er risset inn i den ene bredsiden av et $77 \times 17 \times 8,5$ mm stort ribbein (HKH 7281) funnet i fyllmasser under utgravning utenfor en av de større steinbygningene i bispegårdsanlegget i 1990. Ribbeinet er delvis brukket og delvis avskåret i begge ender. Runene er ca. 15 mm høye.

Det er ingen runerester til venstre for første fullstendig bevarte rune. Ordskilletegnet består av tre snitt. Etterfølgende rune har en delvis dob-

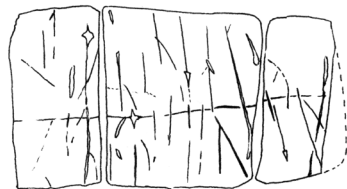

beltskåret diagonal kvist oppover til høyre som krysser staven, og det som ser ut til å være et tilfeldig riss som krysser denne. Runen leses som usikker **k**. I høyre bruddkant er det rester etter en stav med en dobbelt-skåret kvist diagonalt oppover til høyre for staven litt nedenfor midten. Muligens har dette vært en **p** eller **f**, eller en **k** (**g**) med meget lavt plassert kvist. Innskriften kan translittereres: **illan:ku?**—. Det første ordet passer formelt med akk. sg. m. av adjektivet *illr* 'ill, vond'. Det følgende ordet er ikke fullstendig bevart, og ut fra runerestene er det umulig å si sikkert hva dette kan være. Muligens er det et substantiv i akkusativ som adjektivet *illan* står til. En tolkning av dette som *Guð* m. er mulig, men innholdsmessig lite sannsynlig. Andre rene spekulasjoner kunne være akk. *kufi* 'grov, vid (munke)kappe', *kuklara* 'trollmann' eller *kúik* av mno. *kúikr* m. 'kukk, penis' (belagt i runeinnskrift 4 fra Starigard/Oldenburg).

A369 HAMARKAUPANGEN BLYPLATE 1

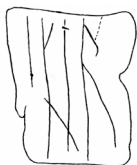
Blyplate HKH 7442 ble funnet ved overflateregistrering på et jorde sentralt på kaupangen i 1986. Den utgjøres av en opprinnelig rektangulær

plate som er brettet inn fra hver ende mot den ene flaten slik at den måler $18,5 \times 17 \times 4$ mm. Innskriften som nå er synlig på utsiden, har opprinnelig vært risset i to linjer på den rektangulære platens ene side før platen ble brettet. Mest sannsynlig finnes det runer på platens innside også da enkelte riss kan skimtes der denne flaten er synlig. Runene er 7–11 mm høye. Innskriften er sterkt skadet av en rekke merker og avskallinger i overflaten, og det er umulig å gi noen sikker lesning, langt mindre noen tolkning av innskriften. Tegningen viser blyplaten slik den kunne framstått utbrettet.

A370 HAMARKAUPANGEN BLYPLATE 2

Blyplate HKH 7498 ble funnet på stranden ved kaupangen i 1994. Platen, som måler $23 \times 20 \times 1$ mm, er avbrukket i venstre kant, og muligens også i høyre. Det er runer på begge sidene – den ene (a) med kun fire høye runer (ca. 23 mm) og den andre (b) med lavere runer (9–13 mm) fordelt i to linjer atskilt med en strek.

a) —**spir**—

b1) —**?ituss**—

b2) —**um??**—

A-sidens første rune, **s**, er trolig punktert. Tredje rune har et dypt kutt øverst på staven som må være en skade. Rune 4 er en åpen **r**, der den øvre kvisten bare så vidt bøyer innover mot staven nederst. Et svakt riss fra den øvre kvisten diagonalt oppover mot høyre er antagelig tilfeldig. Siden blyplater ofte har latinsk, kristen tekst, er det naturlig å anta at disse fire runene er begynnelsen av lat. *spir[itus]*.

Linje b1 innledes med en runerest i bruddkanten. Her kan nederste del av staven skimtes som fortsettelsen av et gjennomgående snitt og en diagonal kvist nedover til høyre fra midten. Det er mulig at det også har vært en kvist til høyre for øvre del av staven, men her er hjørnet av blyplaten bøyd og overflaten sprukket opp. I binderunene **tū** er både kvisten og bistaven forbundet til staven et stykke nedenfor toppen. Muligens

finner vi også i denne linjen rester etter ordet [*spir*]itus, men på grunn av runeresten i bruddkanten er dette trolig ikke avslutningen av ordet på a-siden. Den siste s-runen er sannsynligvis begynnelsen av et nytt ord, f.eks. s[*anctus*].

Av den første runen i linje b2, **u**, er kun nederste halvpart av staven og $\frac{2}{3}$ av bistaven bevart. Kvistene på **m** er forbundet med staven i forskjellig høyde, men runen må regnes for sikker. Den etterfølgende staven har to, nesten usynlige, diagonale kvister på venstre side av staven øverst og to svært usikre kvister nederst på høyre side. Siste rune har svake spor etter to kvister til høyre for staven. Muligens finner vi i denne linjen den latinske endelsen *-um*, mens resten av tegnene kan være lønner eller runelignende tegn.

Gjenfunne fragmenter av runekorset på Njærheim

I mars 2001 ble fire steinfragmenter av det tapte Njærheim-korset (N223 Njærheim I, Hå kommune, Rogaland) gjenfunnet ved riving av et gammelt våningshus på Njærheim. Eneste tidligere dokumentasjon på dette steinkorset er en tegning og kort beskrivelse utført på oppdrag av biskop Thomas C. Wegner i 1639 og innberettet til Ole Worm (AM 363 fol., s. 23; jf. *Norges innskrifter med de yngre runer* III: 144 ff.). Fragmentene befinner seg nå i Arkeologisk museum i Stavanger (aksesjonsnr. 2001/8).

Alle fragmentene er av en porøs, grå steinsort og måler henholdsvis 79 × 58 × 12 cm (fragment 1), 44 × 27 × 5 cm (fragment 2), 23 × 9,5 × 4 cm (fragment 3) og 11 × 25 × 4,5 cm (fragment 4). Fragment 1 og 2 har runer. Fragment 3 og 4 har ikke runer, og har tilsynelatende ingen kontaktflater med hverandre eller med fragment 1 og 2.

Runene er 26–27 cm høye. Huggsporene er 6–14 mm brede og de dype sporene er 6–9 mm dype. Runene utgjør to linjer, a og b, der a-linjen, orientert etter leseretningen, ligger over b-linjen. Linjene på fragmentene tilsvarer begynnelsen av de to innskriftslinjene nederst på korset i tegningen fra 1639. På fragment 1 står et kryss og mesteparten av de fire første runene samt øverste del av den femte runen i a-linjen. De øvrige runene og runerestene står på fragment 2. En rammelinje løper mellom de to innskriftslinjene; runestavene i a-linjen går ned til denne.

Fragment 1 og 2

- a) ×**kautr:rb**??—
 b) †**aft:stainar**—

A-linjens rune 2 **a** har avskalling der kvisten løper ut fra staven. Øverst del av rune 5 **r** er tapt, men det er ingen tvil om lesningen. Kun det nedre punktet i det etterfølgende interpunksjonstegnet er bevart, men den lave plasseringen tilsier at det har vært to punkter. Rune 6 **r** er skadet øverst og nederst på staven, men sikker. Øverste del av rune 7 er tapt, men nederste del av en høyt plassert kvist på venstre side av staven er tydelig, runen burde dermed leses som en usikker kortkvist **b** (1). Etter rune 7 er overflaten skallet av og kun rester av runer er synlige. Første runerest er nederste tredjedel av en stav som står tett inntil rune 7. Etter denne er kun et usikkert spor av en stav nederst ved rammelinjen synlig.

Et spor i bruddkanten foran første rune i b-linjen er trolig rest etter korset som vises i begynnelsen av linjen på tegningen fra 1639. Rune 1 **a** har lang, buet kvist som går helt til basis. Kvisten på rune 3 er avsatt noe nedenfor toppen av staven, dog ikke så lavt som på 1639-tegningen, og runen må forstås som **t**. Øverste del av bistaven på rune 10 er tydelig og løper bort til bruddkanten, hvor krumningen kan passe med en **r**-bistav, men det kan ikke avgjøres med sikkerhet om krumningen er hugget.

I hovedsak bekrefter runene på de to fragmentene tegningen i Wegners beretning. Lesningen av a-linjens rune 7 som **b** strider mot Magnus Olsens tolkning av rune 6–(11) som **raisti**. Men da kombinasjonen **rb-** i begynnelsen av et ord er umulig, kan vi anta at øvre kvist på rune 7 er en feilristning. Avstanden mellom rune 7 og den etterfølgende stavresten støtter at denne kan være **i**. Videre er det noe trangt for en **s**-rune mellom rune 8 og den etterfølgende stavresten, som kunne tilsvare 1639-tegningens **t**-rune. Men denne siste stavresten er usikker, og Olsens tolkning av første del av innskriften bør fremdeles regnes som den mest sannsynlige. Runene på fragmentene kan normaliseres og oversettes: a) *Gautr r[eisti]* ..., “Gaut reiste ...”; b) *ept Steinar* ..., “etter Steinar ...”.

K. Jonas Nordby, Runearkivet
 UKM, Universitetet i Oslo

Verksamheten vid Runverket i Stockholm

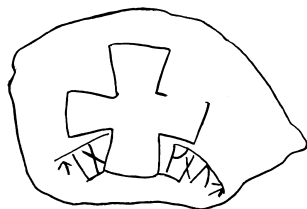
Nyfynd och nyregistreringar 2001

Under 2001 har Runverket registrerat och undersökt fynd av runinskrifter från nio platser i Sverige.

RUNSTENSFRAGMENT FRÅN TOVHULT I SMÅLAND

I mars 2001 fick Runverket meddelande att ett runstensfragment hade påträffats i Tovhult i Bredaryds sn i Småland. Det hade uppmärksammats i samband med ett vägarbete. Enligt markägaren hade det hittats redan på 1950-talet vid dikesgrävning. Fragmentet förvaras nu på länsmuseet i Jönköping.

Stenarten är grå gnejs med ljusa täta skikt av fältspat och mörkare glimmerrikare skikt. Ristningsytan är starkt vittrad, men ristningen är mestadels tydligt iakttagbar. Fragmentet har utgjort toppen av en runsten. På ristningsytan finns ett likarmat kors och rester av ett runband med sju långkvistrunor; runhöjden är 7 cm (3 n):

—tin knut—

Basen av huvudstaven i 1 **t** är borta i brottet. Toppen når inte övre ramlinjen. Basen av huvudstavarna i 4–5 **kn** är bortvittrade medan nedre delarna av 6–7 **ut** är bortflagrade.

Den nedre korsarmen har huggits in i runbandet mellan 3 **n** och 4 **k** och förmodligen tjänat som ordavskiljare. De tre första runorna kan ha bildat slutet av ett ord, kanske **stin** 'sten' eller ett namn på *-stæinn*, och de fyra sista ingått i namnet *Knutr*. Ristningen på fragmentet liknar övre delen av ristningen på runstenen Sm 48 Torp i Forsheda sn, knappt en mil sydost om Tovhult. Ristningen på nyfyndet är dock alltför knapp för att man skall kunna fastslå om de två ristningarna har haft samma utformning och gemensam upphovsman.

TVÅ RUNBLECK FRÅN BIRKA

Vid arkeologisk undersökning på Borg ("Garnisonen") på Birka påträffades två bronsbleck med runor i maj 2001, då man rensade en schaktkant. Blecken hittades i schaktmassor, som Holger Arbman hade grävt upp på 1930-talet och som han efter undersökningen fyllde igen undersökningsschaktet med.

De två blecken hålls samman av en tunn tråd av koppar genom upphängningshål i bleckens ena kortsida. Trådens ändar är hopvirade med varandra. Blecken bär ristningar på sina bredsidor, som är starkt korroderade och vittrade. De ristade linjerna är mestadels mycket svåra att urskilja.

Bleck A: Bleck A har längden 32 mm, bredden 6–7 mm, tjockleken 0,9 mm. I den smalare ändan finns ett runt upphängningshål, diameter 1,5 mm. I denna ända är hörnen rundade, den andra ändan är tvärt avskuren.

Ristningarna på bleck A:

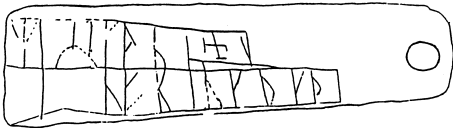
För att underlätta läsningen har själva runinskrifterna renritats för sig.

Framsidas inskrift på bleck A:

arsiarþir?+þai

Till läsningen: Av 1 **a** återstår en 7 mm lång utvittrad huvudstav. Snett uppåt höger från dess mitt syns resterna av en bistav. Yttre spetsen av en vänsterbistav anas invid bleckets kortsida. Övre spetsen av bistaven i 2 **r** kan inte längre iakttagas, och runans nedre del är starkt vittrade. Andra ledet och övre delen av tredje ledet av 3 **s** kan endast anas. Tredje ledet är skuret snett in mot det första ledet. Av 7 **þ** syns endast övre delen av huvudstaven, men hela bistaven är bevarad. 8 **i** är vittringsskadad och

huvudstavens mitt är täckt av ärg. 1,5 mm till höger om toppen av huvudstaven i 9 **r** finns en 2 mm lång lodrät linje ristad. Den bedöms vara avsiktligt ristad. Därefter är ett drygt 3 mm stort streckat kors inskuret på ristningsytans mitt. Runa 11 läses med viss tvekan som **p**. I 12 **a** är den övre bistaven ansatt strax nedanför toppen av huvudstaven, medan den nedre är lågt ansatt. Den når nästan bleckets kant. Två lodräta streck som är ristade strax till höger om 13 **i** bedöms höra till bleckets ornamentik.

Baksidans inskrift:

rad a: **miRi?p**

rad b: **—i—?fri?kþk?**

Till läsningen: Ristningsytan är kraftigt vittringsskadad och korroderad. Ett tiotal runor kan säkert teckenbestämmas. Några av huvudstavarna i den övre och den undre raden har ristats i ett svep över hela ristningsytan. En vågrät linje är sekundärt ristad genom dessa stavar.

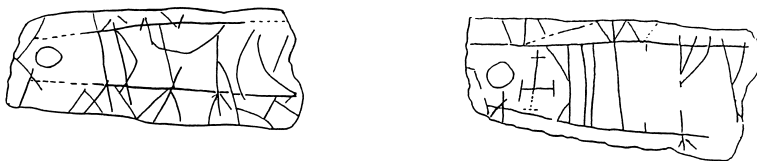
Övre raden (a): Av 2 **i** återstår en vittrad huvudstav, inga spår av bistavar. Nedre delen av huvudstaven i 3 **R** är bortvittrad. Nedre delen av huvudstaven i 4 **i** har skurits genom högra bistaven i 3 **R**. Det är osäkert huruvida tecken 5 varit **k** eller **m**. Det parti där en eventuell vänster **m**-bistav varit ristad är vittringsskadat. I 6 **p** är bistaven ristad i två drag. Den övre delen är ristad något förbi den nedre. Inskriften i den övre raden bedöms att sluta här och att fortsätta i den nedre raden vid den bredare kortsidan.

Nedre raden (b): Ristningsytan vid bleckets vänstra kant är mycket vittrad. Huvudstaven i 1 **i** kan inte skiljas från huvudstaven i a2 **i**. De har skurits i ett enda drag. Möjligen finns rester av en dubbelsidig **n**-bistav strax ovanför mitten av 1 **i**. Huruvida det ca 2 mm till höger om 1 **i** finns rester av en huvudstav kan inte längre avgöras. Snett nedåt höger från huvudstavens mitt av runa 2 är en bistav ristad som nästan når nedre ramlinjen. Det finns inga säkra spår av någon bistav i dess förlängning till vänster om huvudstaven. Runan läses som **u** eller ensidigt **n**. Nedre bistaven i 3 **f** är ytterst grund och lågt ansatt mot huvudstaven. 4 **r** är ristad över hela ristningsytan (höjd 6 mm, övriga runor 2,5–3 mm). Nedre delen av runa 6 är kraftigt vittrad, runan har möjligen varit **u**.

Runa 8 är kraftigt vittrad, men bedöms med viss tvekan som **p**. 9 **k** är ytterst osäker eftersom den är dold under ärg. På grund av vittring går det inte att avgöra om runa 10 skall läsas som **p** eller **r**.

Bleck B: Bleck B har längden 21 mm, bredden 8–9,5 mm, tjockleken 0,5 mm. I den smalare ändan finns ett upphängningshål, diameter 1,5 mm. Bleckets kant i denna ända är något skadad. Om blecket är bevarat i sin ursprungliga längd kan nu inte avgöras, eftersom kanten vid den bredare kortsidan är kraftigt försliten. Ristningen på blecken består både av runor och ornamentik.

Ristningarna på bleck B:

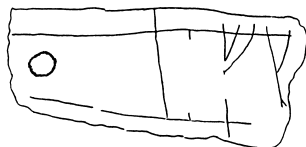
Framsidas inskrift på bleck B:

Ristningsytan är starkt vittrad och ärgad. Möjligen kan fyra runor anas sedan orneringen separerats bort: **ipiu**.

Baksidas inskrift:

Även denna sida är starkt vittrad och ärgad. Sedan orneringen räknats bort, kan möjligen en **i**- och en **f**-runa anas. En lodrät linje till höger om **f**-runan med ett streck snett uppåt höger från linjens övre hälft och med ett millimeterlångt streck nedåt höger från de lodräta linjens nedre del bedöms höra till ornamentiken.

SILVERSKÅL MED RUNINSKRIFT FRÅN GAMLA UPPSALA

Under åren 2000 och 2001 undersöktes och dokumenterades en runinskrift på en tidigmedeltida förgylld silverskål, som nu är utställd i museet i Gamla Uppsala. Silverskålen påträffades jämte fyra andra skålar, fem halsringar och en kvinnofigur, då man 1891 plöjde en åker omedel-

bart norr om Gamla Uppsala kyrka på fastigheten Kungsgården 1. Att den bar en runinskrift framkom först våren 1929, då skålen rengjordes och Ture Arne uppmärksammade Otto von Friesen på inskriften. Några anteckningar om detta gjordes dock inte i Statens historiska museums katalog – silverskålen hör till Historiska museet och har inv.nr 8889:2 – varför runinskriften inte omnämndes av Aron Andersson vid behandlingen av skålen (skål nr 6) i hans bok *Mediaeval Drinking Bowls of Silver Found in Sweden* (Stockholm 1983). Att silverskålen bär en runinskrift har mig veterligen i tryck bara i förbigående omnämnts vid behandlingen av U 1103 i *Upplands runinskrifter*.

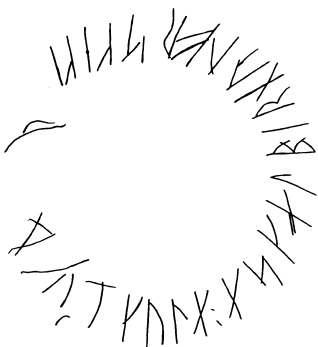
Den förgyllda skålen är av silver och har en diameter vid brädden om 12,5 cm och är 4,5 cm hög. Tjockleken vid brädden är 1 mm. Övre kanten av skålen har ett vegetativt mönster som består av en vinrankslinga mot en sticklad bakgrund. Rankan är försedd med akantusblad riktade mot vänster och avslutade med små rundlar. Skålen har en cirkulär botten, diameter ca 5 cm, som är upphöjd med en avgränsning runt en medaljong innanför en ring. Medaljongen består av ett kors med blad som sticker ut i varje svickel och denna dekoration har hamrats upp underifrån och framträder i upphöjd relief på insidan av skålen. Runinskriften är inskuren på den runda upphöjda stödbottens kannelerade kantparti med runornas toppar riktade mot skålens mitt. Runhöjden är ca 7 mm och strecken i runorna är ytliga och nåltunna.

Skålen dateras av Andersson till 1100-talet och ses av honom som ett verk av en svensk silversmed under den romanska perioden. Runformer-na ger däremot ingen säker datering, till sin karaktär är de vikingatida.

uikula:askalbirnulfrskeki

”Vigulla äger skålen. Björnulf skeki.”

Före 1 **u** finns några tunna och ytligt skurna streck som bedöms vara oavsiktligt tillkomna. Toppen av 1 **u** saknas på grund av förslitning. 2 **i** svänger åt vänster. Bistavens nedre spets i 4 **u** är starkt sliten men kan iakttagas i mikroskop. Vid släpljus framträder två små grunda och något snedställda streck efter

6 **a**. De bedöms vara rester av ett skiljetecken. Linjerna i 12 **b** är ytterst grunda. Bistaven har skurits i fyra drag. 14 och 19 **r** har inte sluten form. 15 **n** har en överlång och lågt placerad dubbelsidig bistav. I den vänstra kanten strax ovanför mitten av huvudstaven i runa 22 finns en grund punktartad fördjupning som bedöms vara en stingning. Runan läses **e**.

Sannolikt rör det sig om en ägarinskrift, där runföljden 7–11 **askal**, ”äger skålen”, bildar verbfrasen. Det bör i så fall föregås av namnet på ägaren till skålen, runföljden 1–6 **uikula**. Formellt kan kvinnonamnet rsv. *Gulla* (kortnamn till t.ex. *Guðlaug/Gunnlaug*) eller *Gylla* (kortnamn till *Gyðrið*<*Guðriðr*?) ingå i runföljden. Den återger snarast ett tidigare icke belagt binamn *Vigulla* eller, men mindre troligt, ett prefigerat binamn *Vi-Gulla*. Jämför Oklundahällens **uifin** för *Vifinn* eller *Vi-Finn*. Att utgå från att **k** står för <**nk**> och förknippa runföljden med *Vincula Petri*, dvs en kalenderuppgift, eller med ett appellativ motsvarande fvn. *vín* är inte möjligt.

Den senare delen av inskriften inrymmer namnet *Biarnulfr*, som runsvenskt endast förekommer i inskriften U 1103. Bland de medeltida personnamnen i Sverige förekommer det några enstaka gånger. Hur den avslutande runföljden *skeki* skall uppfattas är osäkert. Eftersom inskriftens början anger ägaren vore det logiskt att avslutningen anger den som tillverkat eller skänkt skålen. Formellt kan **skeki** återge en form av ett verb fsv. *skänkia*, fvn. *skenkja* ’skänka i, ge att dricka’. Verbet brukar uppfattas som ett inlån av mlty. *schenken* med samma betydelse (se senast H. Bjorvand och O. Lindeman, *Våre arveord*, Oslo 2000, art. ”hink”). Denna betydelse finns det redan belagt i fht. *skenken*. Närmast skulle runföljden kunna återger ett *skänke*, ’må han skänka i’. Ett annat alternativ är att det avser ett binamn till *Biarnulfr*, t.ex. *skakke* eller *skägge* (’den skäggige’), bägge namnen kända från svensk medeltid.

RUNSTENSFRAGMENT FRÅN BOLSTOMTA I SOLNA

En arkeologisk undersökning av Bolstomtagravfältet vid Tomteboda i Solna sn i Uppland senhösten 2001 innebar att sammanlagt åtta ornerade sandstensfragment kom i dagen, ett av dem även ristat med runor. På detta fragment (fragment F 374 i anläggning 15) finns rester av ornamentik inristade på fragmentens bredsidor, medan runor från den 24-typiga run-

raden är ristade i fragmentets ena smalsida. Kombinationen av ornamentik och urnordiska runor förekommer inte i övrigt på Mälardalens bildstenar.

Stenmaterialet i de nyfunna fragmenten visar att de härrör från tre olika bildstenar, minst en av dem har burit en runinskrift. De påträffades på olika ställen på grävningsplatsen, i de flesta fallen i packningen till olika stensättningar. Dessa avvek i övrigt inte från andra stensättningar på grävningsområdet. Ett stort antal stenstycken och stenflisor av samma eller likartat material som i de ristade fragmenten påträffades spridda över undersökningsområdet, men med en koncentration till dess centrala del.

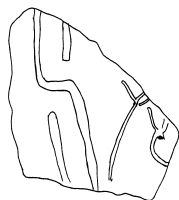
Det står klart att de ristade fragmenten påträffats i ett sekundärt läge och att bildstenarna med avsikt slagits sönder redan under tidig vendeltid. De påträffade fragmenten utgör endast mindre och perifera delar av de ursprungliga bildstenarna. Det är därför inte möjligt att ge en tolkning av bildmotiven eller att säkert tolka de bevarade runorna. Från två av bildstenarna är så karaktäristiska delar av bildmotiven bevarade på bredsidorna, att det i dem går att känna igen bildstenarnas typiska formspråk, medan det tredje fragmentet är svårare att typbestämma, eftersom ristningen där består av enstaka korta ristade streck. Utifrån den allmänna tidsställningen för Mälardalens bildstenar och de urnordiska runorna bör dateringen av tillkomsten av bild- och runstenarna från Bolstomta-gravfältet ligga i folkvandringstid.

Det runristade fragmentet är av jotnisk sandsten, ljusröd, medel- till finkornig, och har kvartsitisk homogen karaktär.

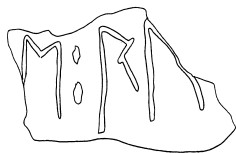
Den runristade ytan är 18×12 cm, den ornerade ytan: 18×16 cm. Fragmentets tjocklek är 13 cm, runhöjden 11 cm (3 u).

Runornas ristningslinjer är något ojämna och inte helt raka. De är 7–8 mm breda och ca 2 mm djupa. Den ornerade ytan utgör fragmentets lagringsyta och är inte bearbetad. Den runristade ytan är rå och ojämn, vilket kan tyda på att runorna har huggits in direkt i denna utan att ytan jämnats till. Denna yta är i stort sett vinkelrät mot fragmentets lagringsyta. Den ojämna och ganska breda huggningen av runornas linjer ger ett helt annat intryck än de ofta distinkta och smala och jämnt huggna linjerna i runorna på vikingatida runstenar av sandsten. Den ornerade ytans

ristningslinjer har annan karaktär. Det ”geometriska” mönstrets linjer är breda (10–14 mm) och djupa (4–5 mm), linjerna i det mer rundade mönstret tunnare (6–7 mm) och grundare (1,5 mm djupa). Det geometriska mönstret följer en ursprunglig smalsida och har möjligen utgjort en bård.

På den 18 × 12 cm stora och tydligt skiktade smalsidan mellan de ornerade breddsidorna finns tre runor och ett skiljetecken inhuggna: —**e:ru**—.

Av 1 **e** är nedre hälften av vänstra huvudstaven borta i brottet. Den högra huvudstaven och **e**-bistaven är tydliga. Efter 1 **e** kommer ett skiljetecken i form av två lodrätt placerade avlånga punkter, den övre 17, den nedre 20 mm lång. Det finns inga spår av en eventuell tredje punkt i skiljetecknet. Bistaven i 2 **r** är kort (62 mm) och skarpt vinklad, medan huvudstaven är längre (82 mm). Av bistaven i 3 **u** återstår av övre hälften den vänstra kanten. Bistavens nedre spets förefaller ha huggits in i ett parti, där det fanns en materialförlust redan när bistaven högs in.

Inskriftens runor är alltför få för att tillåta någon säker tolkning. Möjligen bildar runan **e** slutet av verbet *wurte*, 3 sg. preteritum, ’utförde, gjorde’ och runorna **ru** kan vara början av ordet **runor**. Verbfrasen *wurte runor* återfinns i den poetiskt formulerade inskriften från 500-talet på Tjurköbrakteaten: *Wurte runor an walhakurne Heldar Kunimundiu*, ”Heldar gjorde runorna på det välska kornet åt Kunimund”. Om 1 **e** är slutet av ett predikat *wurte* har det förmodligen föregåtts av ett personnamn som subjekt.

RUNSTENSFRAGMENT FRÅN SPÅNGA KYRKA

Vid en arkeologisk undersökning inför utvidgningen av kyrkogården vid Spånga kyrka utanför Stockholm påträffades hösten 2000 ett sextiotal stenfragment och stenflisor av röd jotnisk sandsten. Ett tjugotal av fragmenten bar ristning och på fem av dessa fanns enstaka runor eller rester av sådana. Utgrävningen frilade rester av den vikingatida byn vid Spånga men också medeltida anläggningar, som möjligen ingått i en bygghytta. Tre av anläggningarna, två av dem förmodligen kalkugnar, var bl.a. upp-

byggda av ett tjugotal ristade fragment av sandsten. Direkt ovanpå den ena ugnen låg en medeltida kam av en typ, som kan dateras till perioden 1200–50. Förmodligen har ett antal runmonument slagits sönder för att användas vid byggverksamheten, då den gamla träkyrkan ersattes med den medeltida stenkyrkan.

Runfragment 1: Fyndnr 1A. Mått: 15 × 24 cm, tjocklek 6 cm; runhöjd 5,5 cm: —?a—. Av runa 1 är huvudstavens topp borta i brottet. En tydlig bistav finns på platsen för en l-bistav. Brottet till vänster om huvudstaven övre del kan ha tagit bort en t-runas vänstra bistav.

Runfragment 2: Fyndnr 4. Mått: 10 × 12 cm, tjocklek 2,5 cm. Rester av en n-runna med ensidig bistav. Huruvida det finns en rest av en runa i brottkanten före n kan inte avgöras.

Runfragment 3: Fyndnr 16. Mått 9 × 10 cm, tjocklek 6 cm; runhöjd 7 cm: —r+—.

Runfragment 4A och 4B (fyndnr 17 respektive 8) har inbördes passning. Mått i sammanlagt skick 12 × 11 cm, tjocklek 5 cm; runhöjd 4 cm: —pa?—. Av runa tre återstår nedre hälften av en huvudstav.

Runfragment 5: Fyndnr 22. Mått 11 × 17 cm, tjocklek 3 cm; runhöjd 6 cm: —it—. På grund av ett bortslag kan det inte avgöras om t-runan haft dubbelsidig bistav.

Ornerat fragment (fyndnr 23): Mått 13 × 21 cm, tjocklek 6 cm. Ornerat med ett fragmentariskt kors.

Fyra av de ristade stenfragmenten (fyndnr 1, 4, 22 och 24) visade sig bära pigment av ursprunglig färg. Analyser under år 2001 och 2002 visade att huvudbeståndsdelarna av färgen på fynd 1 är röd järnoxid, röd blymönja och krita. Färgen på fynd 4 består av massicot, en gul blyoxid, uppblandad med krita (kalciumkarbonat) och möjligen blyvitt (blykarbonat). På fynd 22 finns rester av röda färgpigment: mörk röd järnoxid, orangeröd blymönja och klarröd cinnober (kvicksilveroxid). På fynd 24 fanns ett gulvitt pulver som bestod av järnoxid, blypigment (förmodligen massicot) och krita.

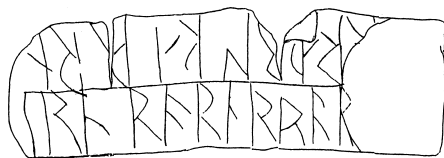
Fragmenten från Spånga förvaras i Stockholms stadsmuseums samlingar.

RUNBLECK FRÅN ÅRNÄS (ARANÄS) I VÄSTERGÖTLAND

I september 2001 undersökte Runverket ett omvikt runristat blybleck. Det hade påträffats vid de avslutande grävningarna vid Årnäs (det gamla Aranäs) i Forshems sn, Västergötland vid vattensällning av fyllning från en avloppsränna i anslutning till två stenhusbyggnader (hus 2 och 3) sannolikt uppförda under tiden 1280–1300. Bleckets fyndnummer är 2813.

Runor är inskurna på båda bredsidor av blecket. Bredsidorerna är uppdelade med en längsgående skuren linje på sidornas mitt. Runhöjd är 9 mm (a1 r). I hopvikt skick mäter blecket 23 mm på längden och 19 mm på bredden, medan tjockleken är knappt 1 mm. Bleckets ursprungliga längd uppskattas till 65 mm.

Blecket har dubbelvikts genom att först vikas vinkelrätt mot längden ca 10 mm till vänster om bleckets mitt. Därefter har den utskjutande högra delen av blecket vikts tillbaka och över den först vikta delen, som den täcker ungefär hälften av.

Läsningen av inskriften återges här med början i den nedre raden (a-raden) vid den rundade kortsidan:

rad a: **r?rorrror?r—**

rad b: **?rrar̄rsarrn**

Rad a (nedre raden): 2 mm till vänster om 1 r finns ett tunt lodrätt streck som bedöms vara en ramlinje. Möjligen börjar inskriften här. Runa 2 har förmodligen varit s och haft formen ^h. Till höger om det första ledets övre spets är metallytan skadad. Det förefaller som själva vikningen har drabbat tredje ledet av runan och fläkt upp det. Vad som talar för en runa s är att metallytan ovanför det förmodade tredje ledet inte är brusten. Runa 6 läses som n med en kort ensidig bistav snett neråt höger. Metallytan till höger om mitten av huvudstaven är vittrad. Det finns inga säkra spår av någon ytterligare bistav där. Huvudstaven i 8 r är uppfläkt i vikningen. Runa 9 bedöms som o med den övre bistaven an-

satt vid huvudstavens topp. Den är något kortare än den nedre bistaven. Det kan inte helt uteslutas att runan varit **r**, där mellanledet gått förlorat i en ytskada. Runa 10 läses **r**. Metallytan är korroderad/vittrad och bistaven ytterst tunn. Knappt 4 mm till höger om 10 **r** syns en huvudstav och en kort bistav på platsen för en lågt ansatt **n**-bistav. Bistaven i 12 **r** är tunn men säker. De två sista runorna skymms av den tillbakavikta delen av blecket.

Rad b (nedre raden): På den ristningsyta som är skymd av den utskjutande delen av blecket kan två runor iakttagas. Den första kan inte teckenbestämmas, den andra är **r**. Runa 4 är en bindruna. Av den kan övre hälften av en huvudstav iakttagas. På halv runhöjd är en bistav skuren snett nedåt vänster (**a**-bistav). 1 mm nedanför toppen av huvudstaven är en bistav skuren snett nedåt höger i en vänstersvängande båge. Nedre delen av runan skymms av en uppvikt hörn, som bildats då vikningen brustit uti. Bindrunan är förmodligen **ar** eller **ap**, mindre troligt **au**, eftersom bistaven svänger in mot huvudstaven. Huvudstaven i 5 **r** är uppfläkt i vikningen. Nedre delen av huvudstaven och av bistaven är nästan helt bortvittrade i 7 **r**. I runa 8 är nedre delen deformerad genom att blygraden pressats ner i ristningslinjen. Till vänster om huvudstavens mitt har en bistav varit skuren snett nedåt vänster. Nedre delen är tydlig. Runan läses som en ensidig **a**-runa. Huvudstaven i 9 **r** är uppfläkt i vikningen. Övre delen av huvudstaven i 10 **r** är skadad av ett bortfall i metallytan. En skada i bleckets kant har tagit bort basen av huvudstaven i runa 11. På platsen för en ensidig **n**-bistav finns svaga ristningsspår. Runan läses **n**. Partiet efter 11 **n** har inte varit ristat.

På undersidan av den tillbakavikta ändan av blecket kan rester av två runor anas i den nedre raden. De är skiljda åt från runorna i den övre raden av en mittlinje av samma slag som på den motståndda breddsidan. De står med baserna mot bleckets nedre kant. Den första av dem kan teckenbestämmas som **r**, den andra kan inte längre teckenbestämmas på grund av vittring.

I den övre raden kan runorna **rn** läsas, medan en runa till höger om **n** är så vittrad och täckt av ärg att den inte kan teckenbestämmas.

Det medeltida Aranäs nämns första gången i början av 1300-talet. 1308 donerades det till Gudhems kloster. Möjligen fungerade det som

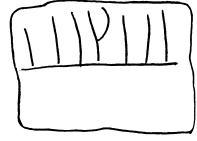
nunekloster under 1350-talet, i vilket fall bodde nunnor från Gudhem i Aranäs då. Det är möjligt att blecket hör samman med den monastiska perioden. Intressant är att ett annat opublicerat skriftfynd från Aranäs från samma tid som runblecket påträffades vid den arkeologiska undersökningen, en ursprungligen 65 mm lång remsa av metallegeringen malm med en inskrift med namnen Melchior, Balthasar och Kaspar skrivna med latinska storbokstäver, typiska för slutet av 1200-talet och 1300-talet. Namnen på de tre heliga konungarna användes i medeltida magiska formler mot epilepsi.

Om de nu oåtkomliga delarna av blekets bredsidor också varit runristade, kan inskriften ha bestått av ett femtiotal runor. Även om vi inte känner till hela inskriften, talar flera skäl för att den är av magisk karaktär. Bly kom inte sällan till användning som skriftunderlag för inskrifter med bokstäver och runor under medeltiden: små runristade blykors med latinska inskrifter som kan knytas till den kristna gravritualen eller omvikta eller omböjda blybleck med runinskrifter av magiska karaktär med en ontavvärjande eller läkande avsikt. En sådan inskrift kunde ha en språkligt begriplig karaktär men också bestå av en upprepning av ett antal runor som inte ger en för oss språklig mening. Aranäsblecket är sannolikt av den senare karaktären. Sekvensen av runor i inskriften ger inte någon språkligt begriplig mening, om man nu inte räknar med skador som ändrat teckenbetydelse, t.ex. att runorna 2, 6 och 11 i rad a ursprungligen varit **o**-runor, som blivit skadade. I så fall kan en del av inskriften bestå av en upprepning av runorna **ro**. De skulle formellt kunna stå för det fornsvenska substantivet *ro* 'ro, lugn, vila' (lat. *quies*) eller verbet *roa* 'vila, hava ro'. En sådan förändring är dock inte metodiskt försvarlig.

RUNRISTAT STENFRAGMENT FRÅN TUN I VÄSTERGÖTLAND

I september 2001 undersökte Runverket ett runristat kalkstensfragment i Tuns sockenmagasin (Tuns hembygdsförenings museum), Västergötland. Fragmentet hade påträffats 1995 som fotsteg under en trätrappa i sockenmagasinet. Fragmentets längd är 38 cm, bredd 28 cm, tjocklek 12 cm, och nuvarande runhöjd 11 cm. Fragmentet förvaras nu i museidelen av sockenmagasinet.

Genom att stenen har huggits till för att användas sekundärt har de övre delarna av runorna gått förlo-
rade. Runorna står med sina baser mot en huggen ram-
linje. De kan inte bestämmas till sin teckenkaraktär.

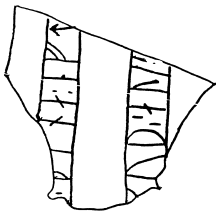
Stavarna 2–3 kan vara resterna av en **u**-runa, stav 4 utgör resten av en **þ**-
eller **k**-runa. Det är okänt vilken användning runstenen eller gravhällen
haft sekundärt. Det kan nämnas att Tuns medeltida kyrka revs och 1846
ersattes med den nuvarande. Den medeltida koret kan enligt Markus
Dahlberg ha varit uppfört av kvaderhuggen sten.

RUNSTENSFRAGMENT FRÅN TRIBERGA FORNBORG PÅ ÖLAND

Vid arkeologisk undersökning år 2001 påträffades ett runstensfragment i
schaktmassorna intill den tidigare igenlagda, nu framtagna gångporten i
norr till Triberga fornborg i Hulterstads sn på Öland. Vid upprensning av
området kring gångporten flyttades stora mängder av sten och i samband
härmed iaktogs att en av hållarna hade runor. Hur fragmentet hamnat i
den raserade muren går idag inte att närmare utreda. Fragmentet förvaras
på läns museet i Kalmar.

Stenarten är grov grå ölandskalksten, typisk ortocerkalksten vanlig på
södra Öland. Ristningsytan är skrovlig och veckig. Inga av fragmentets
kanter är ursprungliga utom möjligen den svagt svängda övre delen av
sidan vid vänstra inskriftsraden. En av smalsidorna har en färsk brottyta.
Runorna är ristade i två parallella rader och avgränsas ovan och under-
till av ramlinjer.

Måttet längs den raka brottkanten är 43 cm, vinkelrätt mot den raka
kanten 34 cm, tjockleken 9 cm. Runhöjden är 8 cm (3 **n**) till 7 cm (6 **f**).

rad a (vänstra raden): —:þ?na:eft—

rad b (högra raden): —?uþ:au??—

Före 1 **þ** finns en rest av ett skiljetecken i form
av nedre punkten av ett kolon. Av 1 **þ** återstår
basen av huvudstaven och bistavens nedre ansätt-
ning mot huvudstaven. Av runa 2 återstår nedre hälften av huvudstaven.
5 **e** bedöms vara stungen med ett litet streck snett nedåt höger vid huvud-
stavens mitt. Nedre hälften av huvudstaven i 7 **t** är borta i brottkanten.

Efter 7 t finns inga spår av ristning. Av första tecken i rad b anas möjligen toppen av en huvudstav invid brottkanten. 3,5 cm till höger därom är en bistav huggen från övre ramlinjen och snett nedåt vänster. Den nedre delen av den är borta i brottkanten. En jämförelse med a6 f talar för att runan b1 varit k. Nedre delen av huvudstaven och bistavens nedre spets i 2 u är borta i brottkanten. Strax till höger om 3 þ finns två små skarpt huggna streck som bedöms vara skiljetecken i form av två något osymmetriskt placerade lodräta streck. Ett stycke till höger om 4 a är en lodrät huvudstav huggen. Knappt 3 cm till höger om den är övre delen av en kraftigt utvittrad u-bistav bevarad, vars nedre del är bortvittrad. Runa 5 är alltså u. Till höger om 5 u är en lodrät huvudstav huggen. Till höger om dess topp finns en utvittring samt en kort lodrät stav. Resten av runan är borta i brottkanten.

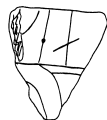
De första sju runorna kan utgöra delarna av en resar- och minnesformel, ... [stæin] þenna æft[ir] ..., ”... denna [sten] till minne av ...”. De följande runorna kan ha utgjort inledningen på en bön som börjat med orden *Guð auk*, ”Gud och”.

Fragmentet hör inte samman med något tidigare känt runstensfragment från Hulterstad. Det är inte möjligt att utifrån fragmentets form och ristningens utformning säkert bestämma hur runstenen sett ut. Möjligen har inskriften börjat på den nu förlorade vänstra delen av stenen och fortsatt längs dess högra sida och avslutats i en lodrät ram på stenens mitt. Fragmentet förvaras nu på läns museet i Kalmar.

GRAVKISTFRAGMENT FRÅN KLÅSTADS KYRKORUIN I ÖSTERGÖTLAND

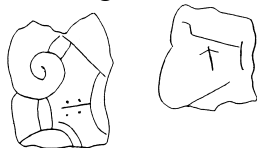
Den arkeologiska undersökningen av ruiner av rundkyrkan Klåstad vid Klosterstad i Vadstena landsförsamling i Östergötland gav också 2001 fynd av ristade fragment av gravmonument (jämför *Nytt om runer* 15 (2000), 35–36, och 16 (2001), 29–31). Minst fyra av fragmenten (nr 2, 3, 4 och 5) har utgjort stycken av gavelhällar.

Fragment 1: Grov grå ortocerkalksten. Mått: 25 × 20 cm, tjocklek 7 cm. Ena breddsidan är ristad: —?ea—. Runorna, med runhöjd 9 cm, begränsas av en inre ramlinje och en ursprunglig smalsida. Läsningen utgår från att runorna står med sina toppar mot smalsidan. Till vänster om 2 e, som är tydligt

stungen med en punkt mitt på huvudstavens mitt, finns rester av en bistav till en **k**- eller **f**-runa. Efter 3 **a** finns inga spår av ristning.

Fragment 2: Grov grå ortocerkalksten. Mått: 27 × 25 cm, tjocklek 9 cm. På den ena sidan finns rester av ornamentik jämte en 6,5 cm hög **t**-runa, på den andra sidan rester av ornamentik.

De övriga fragmenten bär enbart rester av ornamentik:

Fragment 3: Grov och skrovlig grå ortocerkalksten. Mått: 34 × 23 cm, tjocklek 8,5 cm. Rester av ornamentik finns ristade på fragmentets två motstående bredsidor.

Fragment 4: Grov och skrovlig grå ortocerkalksten. Mått: 23 × 17 cm, tjocklek 8 cm. Rester av ornamentik finns ristade på fragmentets två motstående bredsidor.

Fragment 5: Grov grå ortocerkalksten. Mått: 27 × 26 cm, tjocklek 7,5 cm. Fragmentet är ristat på två motstående bredsidor. På ena sidan finns rester av ett kors, en 21 cm lång korsarm, på den andra likaledes rester av ett kors, en 20 cm lång korsarm, jämte rester av ornamentik.

Fragment 6: Grov grå ortocerkalksten. Mått: 17 × 17 cm, tjocklek 5 cm. På ena bredsidan finns rester av ornamentik.

Fragment 7: Grov och skrovlig grå ortocerkalksten. Mått: 50 × 40 cm, tjocklek 7,5 cm. På ena bredsidan finns rester av ornamentik.

Fragment 8: Grå kornig ortocerkalksten. Mått: 40 × 28 cm, tjocklek 8,5 cm. På ena bredsidan, som har en sandig yta med vita fläckar (saltutfällningar?), finns rester av ornamentik.

Fragment 9: Grå ortocerkalksten. Mått: 23 × 6 cm, tjocklek 5,5 cm. På ena bredsidan finns rester av ornamentik.

Fragmenten förvaras på Riksantikvarieämbetets undersökningskontor UV Öst i Linköping.

Avdelningsdirektör Helmer Gustavson
Runverket vid Riksantikvarieämbetet
Stockholm

The “AVM” Stone from Minnesota (Kensington II)

May 13, 2001, a runic carving was discovered by Janey Westin and her father, Robert Johnson, on a boulder, approximately 400 yards from the finding spot of the Kensington runestone in Minnesota, U. S. A. (Another person has made an unsupported claim to have made the same discovery in 1995.) The “light pinkish-tan granite gneiss” boulder measures 42 × 30 × 30 inches and was found among a collection of similar boulders cleared from near-by fields within the last few decades.

The inscription consists of a total of thirteen symbols in two lines. The pentadic numerals and runes must be transliterated as follows:

AVM: ǀǀǀǀǀ:
ǀǀǀ:

AVM:1363: / **alu**:

The characters of the first line are identical to those of the first Kensington runestone. The three Latin letters may be understood as an abbreviation of the words or prayer *Av(e) M(aria)*—as on the original Kensington stone—whereas the dating with pentadic numerals is to one year later than the dating on that stone. The last word, Proto-Nordic *alu*, was intended to be written with the older runes, but it appears that the **I**-rune inadvertently received a vertical stroke from the end of the twig.

In 2001, professors Kari Ellen Gade at Indiana University and Jana Schulman at Southeastern Louisiana University announced that they and three other students had carved the inscription in June 1985, inspired by a seminar on runes at the University of Minnesota. A hammer and chisel was used and the “quite cumbersome” carving took about two hours.

This information about the so-called AVM stone has been compiled from a report by geologist Scott Wolter to the Kensington Rune Stone Museum (March 6, 2002), a letter from Kari Ellen Gade to the Minnesota Historical Society (September 5, 2001) and a personal communication from her.

Henrik Williams
Institutionen för nordiska språk
Box 527, S-751 20 Uppsala

Det 14:e fältrunologmötet, Lund, Sverige 19–21 april 2001

Det fjortonde fältrunologmötet ägde rum den 19–21 april 2001 i Lund med 18 deltagare från Danmark, England, Norge, Tyskland och Sverige.

Mötet inleddes på torsdagseftermiddagen med ett besök på Svenska Akademiens ordboksredaktion, där deltagarna fick en kort introduktion om det pågående arbetet med Svenska Akademiens ordbok över svenska språket (SAOB). Därefter vidtog på samma ställe ett arbetsmöte där nyfynd och pågående arbeten presenterades och diskuterades.

Fredagen den 20 ägnades framför allt åt studiet av ett 40-tal runristade lösföremål från samlingarna i Kulturhistoriska museet för södra Sverige och Lunds universitets Historiska museum. Föremålen studerades i Historiska museets seminarieral där man också hade tillgång till mikroskop etc. Ett stort tack till Torvald Nilsson och Hampus Cinthio (som företrädde Kulturen resp. Historiska museet), som gjorde detta möjligt! Det fanns även möjlighet för deltagarna att bli förevisade Historiska museet som förutom sina viktiga samlingar också är unikt genom sin långa historia som går tillbaka till 1735. Den sena eftermiddagen ägnades först åt besök i Kulturen för att se Hunnestadsristningarna och en del utställda runristade lösföremål. Vidare besöktes universitetsbiblioteket för att se Allhelgonastenen (DR 314) och domkyrkan med dess senmedeltida inskrift. De övriga runstenarna på Kulturens gård och på den så kallade runstenskullen i universitetsparken fick beses på egen hand, individuellt eller i grupper.

Lördagen var exkursionsdag. Under förmiddagen besågs runstenarna i Västra Strö (DR 334–35), Holmby (DR 328), Östra Gårdstånga (DR 329), Hällestad (DR 295–97). Under eftermiddagen gick färden genom Österlen till Simris med runstenarna DR 344–45. Särskilt DR 344 är intressant genom att vara inhuggen i en sten av lokal stenart, men utförd av någon av de uppländska runristarna Fot eller Torgöt Fotsarve. Exkursionen avslutades med ett besök vid hållristningarna i Järrestad. Symposiet avslutades med middag i arrangörens hem.

Per Stille, Institutionen för humaniora
Växjö universitet, SE-351 95 Växjö

Arbeidsseminar om Eggjasteinen i Oslo, 27. mars 2001

Senter for studier i vikingtid og nordisk middelalder ved Universitetet i Oslo arrangerte et arbeidsseminar 27. mars 2001 med tittelen “Eggjasteinen en gang for alle”. Mer enn de fleste runeinnskrifter innbyr denne til en flerfaglig diskusjon. Vi fokuserte på følgende problemstillinger:

– *Funnomstendigheter og datering.*

– *Lesning og tolkning.* Hvor langt kan man enes om en lesning og, eventuelt, om en tolkning av denne lesningen?

– *Slede eller båt?* Viser tekstens **kaiba** og **bormoda huni** til slede eller båt, og hvilken funksjon har denne gjenstanden i det teksten beretter om? Er det snakk om kultfunksjon eller skipsforlis?

– *Religiøs-kultisk kontekst.* Har vi å gjøre med begravelseritus og blodoffer samt en verneformel som skal beskytte graven? Hvilke referanser til den kjente mytologien gir teksten?

Terje Spurkland innledet om “Eggjaforskningen, en historisk oversikt” etterfulgt av Harald Bjorvands klargjøring av “Lesning og tolkning av innskriften. Hva kan vi være enige om og hvor er problemene?”. Det arkeologiske aspektet ble dekket av Christian Keller: “Eggjasteinens arkeologiske kontekst” og Frands Herschend: “Eggjasteinen, fyndplatsen och landskapet”. Gro Steinsland stilte spørsmål om “Eggjasteinen som vitne om mulig kult og før-kristen mytologi?”, Signe Horn Fuglesang innledet om “Hestefiguren”, og til slutt spurte Arne Emil Christensen “Slede eller båt, og hva skjedde med keipene?”.

På dette grunnlaget hadde vi så hoveddiskusjonen hvor vi skulle konsentrere oss om “Eggjasteinen i lys av språklig og kontekstuell evidens. Hvor står vi og går noen vei videre?”.

Vi fikk ikke svar på alle spørsmål, men vi fikk klargjort hvilke problemstillinger som er relevante og hvilke som ikke er relevante i forbindelse med denne innskriften. Så det siste ord er nok ennå ikke sagt.

Terje Spurkland

Senter for studier i vikingtid og nordisk middelalder

Universitetet i Oslo, Postboks 1016 Blindern, N-0315 Oslo

Symposium on Research in Older Runes, Oslo, 2004

The Norwegian Academy of Sciences and Letters, in cooperation with the Department of Germanic Studies, the Centre for Viking and Medieval Studies and the University Museum of Cultural Heritage at the University of Oslo, announces a symposium which will take place in Oslo 3–4 September 2004 entitled “Central Research Problems in Connection with Older Runes”. The lectures are open to the public. For information concerning attending the lectures, contact James E. Knirk/*Nytt om runer*.

The programme with preliminary lecture titles is as follows:

A. The origin of the runes

- Klaus Düwel, “Probleme im Zusammenhang mit der Entstehung der Runenschrift”
- Helmut Birkhan, “Celts and runes: Is there a connection?”
- Henrik Williams, “Runic ramifications: Conditions for the earliest establishment of runes in Scandinavia”

B. The language of the oldest runic inscriptions

- Edith Marold, “Morphologie und Sprachgliederung nach Ausweis der Inschriften im älteren Futhark”
- Hans Frede Nielsen, “The early runic language of Scandinavia: Proto-Norse or North-West Germanic?”
- Ottar Grønvik, “Nordische Merkmale in der Sprache der älteren Runeninschriften”

C. The position of Anglo-Frisian runes

- R. I. Page, “The position of Old English runes in the runic tradition”
- Arend Quak, “Die Stellung der friesischen Runen”

D. Inscriptions in Late Primitive Norse

- Michael Schulte, “Der Problemkreis der Übergangsinschriften”
- Michael Barnes, “Phonological and graphological aspects of the transitional inscriptions”
- Harald Bjorvand, “Die Inschrift von Eggja als Übergangsinschrift”
- Marie Stoklund, “The Danish inscriptions of the early Viking Age and the transition to the younger futhark”

John Ole Askedal, Terje Spurkland and James E. Knirk, Univ. of Oslo

The Sixth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions, Lancaster, 2005

The Sixth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions will be held 11–16 August 2005 in Lancaster, U. K. The main theme for the symposium is “Languages and Scripts in Contact”. Anyone interested in runes and runic inscriptions is welcome to participate.

Call for papers

The Organising Committee, which consists of Michael P. Barnes, Judith Jesch and David N. Parsons, invites proposals for papers on:

- the main theme of the conference
- inscriptions in the northwest of England and neighbouring areas
- any aspect of runological study

Abstracts of around 300 words should be sent to the Conference Secretary **not later than 30 June 2004**. All proposals will be peer-reviewed and delegates will be informed not later than 1 September 2004.

The Conference Secretary is:

Rebecca Peck
 School of English Studies
 University of Nottingham
 Nottingham NG7 2RD
 U. K.
 Tel.: +44 115 951 5901
 Fax: +44 115 951 5924
 e-mail: rebecca.peck@nottingham.ac.uk

The conference will in addition have a web-site, the address of which is: <www.runes2005.nottingham.ac.uk>. Registration and programme information will be available later in 2004.

Michael P. Barnes, University College London
 Judith Jesch, University of Nottingham
 David N. Parsons, University of Nottingham

The ISO Runes Project

With the assistance of grants from the Nordic Council of Ministers and the Nordic Cultural Fund, a standardization of runes in ISO (the International Organization for Standardization) has been carried out by the “ISO Runes Project”. The centres for runic research in Denmark (Marie Stoklund), Norway (James E. Knirk) and Sweden (Helmer Gustavson) as well as Klaus Düwel (Göttingen) and R. I. Page (Cambridge) were participants in the project. Svante Lagman (runologist and computer typesetter) and Olle Järnefors (of The Royal Institute of Technology in Stockholm) participated as consultants. The project was formally connected to the National Heritage Board of Sweden.

The goal of the project was to produce a proposal for a standardized repertoire of runic characters for inclusion of the runic script into the standard for computer encoding of characters ISO 10646 (also known as Unicode). The primary users for this script are scholars in the fields of runology, the history of Germanic languages and the general history of the Germanic peoples. They will be well served since these characters can be freely used intermixed with other scripts in word processing, text databases, publishing, and text communication such as electronic mail. Within the ISO system an international standard for sorting is under preparation which will cover all characters within ISO 10646 (Unicode).

At the Third International Symposium on Runes and Runic Inscriptions in Valdres, Norway, in August 1990, the need to represent runes by real graphic symbols in text production of various kinds was discussed. Project meetings were held in Oslo in March 1993 and in Stockholm in November 1994 and March 1995. The proposal from the “ISO Runes Project” (cf. *Digitala runor*, TemaNord 1997:623, København 1997) was accepted with some minor adjustments in 2001, and Unicode now includes runic characters in accordance with the proposal.

Acceptance of the proposal by ISO means that there is already now a firm foundation for practical applications. You may, for example, code independent of choice of fonts, you will have an unlimited character set available, and you are assured that software for keyboarding of texts, sorting and searching can be used for all fonts with standard coding.

The runic part of the coded character set standard in ISO 10646 (Unicode) is as per the table below. Note that, for example, the rune ð has the character code 16A6, and the rune ð the character code 16D5.

	16A	16B	16C	16D	16E	16F
0	ᚦ	ᚧ	ᚨ	ᚩ	ᚪ	ᚫ
1	ᚬ	ᚭ	ᚮ	ᚯ	ᚰ	
2	ᚱ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	
3	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	
4	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	
5	ᛀ	ᛁ	ᛂ	ᛃ	ᛄ	
6	ᛅ	ᛆ	ᛇ	ᛈ	ᛉ	
7	ᛊ	ᛋ	ᛌ	ᛍ	ᛎ	
8	ᛏ	ᛐ	ᛑ	ᛒ	ᛓ	
9	ᛔ	ᛕ	ᛖ	ᛗ	ᛘ	
A	ᛙ	ᛚ	ᛛ	ᛜ	ᛝ	
B	ᛞ	ᛟ	ᛠ	ᛡ	ᛢ	
C	ᛣ	ᛤ	ᛥ	ᛦ	ᛧ	
D	ᛨ	ᛩ	ᛪ	᛫	᛬	
E	᛭	ᛮ	ᛯ	ᛰ	ᛱ	
F	ᛲ	ᛳ	ᛴ	ᛵ	ᛶ	

Helmer Gustavson
National Heritage Board of Sweden

Runic Bibliography for 2001

- Andersson, Siw. *Runristningar i Upplands Väsby*. Stockholm: Stockholms läns museum; Upplands Väsby: Kultur- och fritidsförvaltningen, 2001. 38 pp.
- Andersson, Thorsten. “Ofeg Öper—ett tillägg.” *Studia anthroponymica Scandinavica* 19 (2001), 93–96. [Cf. his “Ofeg Öper” (1998).]
- Andersson, Thorsten. Review of *The Early Runic Language of Scandinavia*, by Hans Frede Nielsen (2000). *Studia anthroponymica Scandinavica* 19 (2001), 132–37.
- Antonsen, Elmer H. Review of *Recasting the Runes*, by David N. Parsons (1999). *Journal of English and Germanic Philology* 100 (2001), 301–02.
- Antonsen, Elmer H. Review of *Von Thorsberg nach Schleswig*, eds. Klaus Düwel, Edith Marold and Christiane Zimmermann (2000). *Studia anthroponymica Scandinavica* 19 (2001), 166–69.
- Axelson, Jan, James E. Knirk and K. Jonas Nordby. “Runic Bibliography for 1999.” *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 41–55.
- Axelson, Jan, James E. Knirk and K. Jonas Nordby. “Supplements to the Runic Bibliographies for 1995 to 1998.” *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 56–58.
- Babucke, Volker, and Klaus Düwel. “Eine Bügelfibel mit Runeninschrift aus dem frühmittelalterlichen Gräberfeld von Mertingen.” In *Augsburger Beiträge zur Archäologie*, vol. 3: *Sammelband 2000*, ed. Lothar Bakker, 161–70. Augsburg: Wißner, 2001.
- Barnes, Michael P. “Aspects of the Scandinavian Runes of the British Isles.” In ⇒*Roman, Runes and Ogham*, 103–11.
- Barnes, Michael P. “The Hedeby inscriptions ...” ⇒ “Supplements to the Runic Bibliography for 2000.”
- Barnes, Michael P. “Maeshowe.” In ⇒*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 19, 116–18.
- Battaglia, Marco. “Il re è morto, viva il Re! Rune, cristianizzazione e rappresentazioni del potere in Danimarca verso l’anno Mille.” In ⇒*Testo e immagine nel Medioevo germanico*, 39–63 and figs. 8–13.

- Beck, Heinrich. "Runen und Schriftlichkeit." ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Beck, Heinrich. ⇒ Hauck, Karl, with an appendix by Heinrich Beck.
- Beck, Wolfgang. "Runisch *feh*a: Namenkundliches zur S-Fibel von Weingarten." *Historische Sprachforschung (Historical Linguistics)* 114 (2001), 309–18.
- Berga, Tatjana. "Danske mønter fra fund i Letland i 1000- og 1100-tallet." *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2001.1, 1 and 3–7.
- Bierbrauer, Volker. ⇒ Brendle, Tobias, et al.
- Birkmann, Thomas. "Die offenen Mittelzungenvokale /ɔ:/ und /ɛ:/ als orthographisches Problem in den altgermanischen Sprachen." In *Arbeiten zur Skandinavistik: 14. Arbeitstagung der deutschsprachigen Skandinavistik, 1.–5.9.1999 in München*, ed. Annegret Heitmann, 197–203. Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik 48. Frankfurt am Main: Lang, 2001.
- Björn Jónasson. *Rúnatal*. Reykjavík: Gudrun, 2001. 60 pp. [Concerning i.a. rune poems and rune-names.]
[Translations into English, *A Little Book about the Runes* (2001); Norwegian, *En liten bok om runer* (2001); Danish, *En lille bog om runer* (2002); German, *Ein kleines Buch über die Runen* (2002); Swedish, *En liten bok om runor* (2002).]
- Brendle, Tobias, Volker Bierbrauer, Klaus Düwel and Eckhard Meineke. "Eine Bügelfibel aus Grab 319 des Gräberfeldes von Neudingen, Stadt Donaueschingen, Schwarzwald-Baar-Kreis." In *Archäologisches Zellwerk: Beiträge zur Kulturgeschichte in Europa und Asien: Festschrift für Helmut Roth zum 60. Geburtstag*, eds. Ernst Pohl, Udo Recker and Claudia Theune, 345–74. Internationale Archäologie, Studia honoraria 16. Rahden/Westf.: Leidorf, 2001.
- Brigé, Bart. "Dómr of dauðan hvern: A chronological survey of Swedish picture stones." *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 22 (2001), 249–58. [I.a. KJ 99 Möjbro, G 110 Tjängvide.]
- Brown, Gary, Elisabeth Okasha, Ray Page and Chris Pickard. "A Middle-Anglo-Saxon Runic Inscription from the National Portrait Gallery and an Inscribed Fossilised Echinoid from Exeter Street, London." *Medieval Archaeology* 45 (2001), 203–10.

- Budtz, Palle. "Runskriftprojektet i slutfasen." *Ledungen: Tidskrift för kultur och miljö i Stockholms län* 27.3 (2001), 7. [Presentation of Palle Budtz's projects "Släktskap mellan runinskrifter i Mälardalen" and "Runstenar i Mälardalenregionen indelade efter innehåll".]
- Carling, Hans. "Liljestenar med runor." *Fornvännen* 96 (2001), 270–71.
- Carling, Hans. "Liljestenar med runor / Tree of Life slabs with runic inscriptions." In ⇒*Liljestenar*, 48–59.
- Cathey, James E. Review of *Untersuchungen zur älteren nordischen und germanischen Sprachgeschichte*, by Ottar Grønvik (1998). *Journal of Germanic Linguistics* (previously *American Journal of Germanic Linguistics and Literatures*) 13 (2001), 78–83.
- Cornell, Per, and Anders Ekelund. "Vikingar och raspolitik. Angående en bok om vikingar i Sydamerika som nyligen givits ut på svenska." *Fornvännen* 96 (2001), 99–101. [About Jacques de Mahieu's *somnia vana* concerning i.a. purported runic inscriptions in South America.]
- Cucina, Carla. *Vestr ok austr: Iscrizioni e saghe sui viaggi dei vichinghi*. 2 vols. *Philologia* 3. Roma: "il Calamo", 2001. 119 pp., 97 pp.
- Dahm, Murray K. "Re-examining Latin Cursive Elements in Fupark Development." *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 55 (2001), 15–20.
- Danielsson, Ing-Marie Back. "Hemdrup-staven—ett nytt tolkningsförslag." *Fornvännen* 96 (2001), 73–77.
- van Dijk, Tieme. "Runen." In his *Blijmoedige beschouwingen over taal, tijd en mythen*, 108–16. Uitgaven Stichting Neerlandistiek VU 37. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU; Münster: Nodus, 2001. [Concerning the origin of runes as a fortune-telling device based on ancient oracles.]
- Dillmann, François-Xavier. "L'Écriture runique." In *Histoire de l'écriture: De l'idéogramme au multimedia*, ed. Anne-Marie Christin, 271–75. Paris: Flammarion, 2001.
- Dommasnes, Liv Helga. *Tradisjon og handling i førkristen vestnorsk gravskikk*, vol. 2: *Fra Vereide til vikingtid*. Arkeologiske avhandlinger og rapporter fra Universitetet i Bergen 5. Bergen: Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, 2001. [145–46: "Ristninger i berg—bilder og skrift", KJ 53 Kårstad.]

- Düwel, Klaus. "Gotisches in Brunshausen?" In *Wentilseo: I Germani sulle sponde del Mare Nostrum: Atti del Convegno Internazionale di Studi Padova, 13–15 ottobre 1999*, ed. Alessandro Zironi, 119–48. Studi e testi di linguistica e filologia germanica 6. Padova: Unipress, 2001. [132–44: Stone fragment from Brunshausen with roman inscription containing a word that has been interpreted as RUNICA.]
- Düwel, Klaus. "Kämme mit Runeninschriften." In *Die deutsche Sprache in der Gegenwart: Festschrift für Dieter Cherubim zum 60. Geburtstag*, ed. Stefan J. Schierholz, 11–22. Frankfurt am Main: Lang, 2001.
- Düwel, Klaus. "Kowel." In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 17, 270–72.
- Düwel, Klaus. "Krause, Wolfgang." In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 17, 320–24.
- Düwel, Klaus. "Kylver." In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 17, 523–24.
- Düwel, Klaus. "Liebenau, § 2. Runologisches." In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 18, 353–54.
- Düwel, Klaus. "Mittelalterliche Amulette aus Holz und Blei mit lateinischen und runischen Inschriften." In *Ausgrabungen in Schleswig: Berichte und Studien*, vol. 15: *Das archäologische Fundmaterial II*, ed. Volker Vogel, 227–302. Neumünster: Wachholtz, 2001.
- Düwel, Klaus. "Die Runenarbeit am Seminar für deutsche Philologie (Arbeitsstelle: Germanische Altertumskunde), Göttingen." *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 14–15.
- Düwel, Klaus. *Runenkunde*. 3rd ed. Sammlung Metzler 72. Stuttgart: Metzler, 2001. xii+270 pp.
- Düwel, Klaus. "Zeugnisse zum Handel in der Wikingerzeit nach den Runeninschriften." In \Rightarrow *Norna u istočnika Sud'by*, 114–27. [Summary of his "Handel und Verkehr der Wikingerzeit nach dem Zeugnis der Runeninschriften" (1987).]
- Düwel, Klaus. Presentation of *The Viking-Age Rune-Stones*, by Birgit Sawyer (2000). *Germanistik* 42 (2001), 143–44.
- Düwel, Klaus. \Rightarrow Babucke, Volker, and Klaus Düwel.
- Düwel, Klaus. \Rightarrow Brendle, Tobias, et al.
- Düwel, Klaus. \Rightarrow Stoklund, Marie, and Klaus Düwel.

- Düwel, Klaus. ⇒ “Supplements to the Runic Bibliography for 2000.”
- Düwel, Klaus, and Michael Gebühr. “Meldorf.” In ⇒ *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 19, 520–22.
- Düwel, Klaus, and Rolf Heine. “Inschriften auf Gürtelgarnituren.” In *Zwischen Kreuz und Schwert: Andernach im 7. Jahrhundert: Begleitheft zur Sonderausstellung im Stadtmuseum Andernach vom 25. September bis 9. Dezember 2001*, ed. Andreas Vogel, 99–108. Andernach: Stadtmuseum Andernach, 2001.
- Edberg, Rune. “Nya rön om Ingvarståget.” (Presentation of *Sveahövdingens budskap*, by Mats G. Larsson (2000).) *Bygd och natur* 2001.2, 26.
- Edlund, Lars-Erik. Presentation of *The Early Runic Language of Scandinavia*, by Hans Frede Nielsen (2000). *Arkiv för nordisk filologi* 116 (2001), 307–08.
- Edlund, Lars-Erik. Presentation of *The Viking-Age Rune-Stones*, by Birgit Sawyer (2000). *Arkiv för nordisk filologi* 116 (2001), 309.
- Ekelund, Anders. ⇒ Cornell, Per, and Anders Ekelund.
- Elfver, Frédéric. “Johan Gustaf Liljegren, runmynten och hans gravvård på Maria kyrkogård, Stockholm.” *Svensk numismatisk tidskrift* 2001, 184–86.
- Elmevik, Lennart. “Runsten.” *Saga och Sed* 2000 (2001), 79–83. [On the etymology of the place-name Runsten, Öland.]
- Eythórsson, Thórhallur [Þórhallur Eypórsson]. “The Syntax of Verbs in Early Runic.” *Working Papers in Scandinavian Syntax* (Lund) 67 (June 2001), 1–55.
- Feulner, Anna Helene. “Metrisches zur Runenschnalle von Pforzen.” *Die Sprache* 40 (1998 [publ. 2001]), 26–42.
- Fischer, Steven Roger. *A History of Writing*. London: Reaktion Books, 2001. 352 pp. [152–57: “The Runes”.]
- Fontell, Ylva, and Katja Jahn. *Cykelguide till Uppland*. Stockholm: Natur och Kultur/LT; Uppsala: Upplandsstiftelsen, 2001. 160 pp. [58–70: “Hugget i sten”, bicycle tour to runestones.]
- Fridell, Staffan. “De stavlösa runornas ursprung.” *Saga och Sed* 2000 (2001), 85–100.

- Fuglesang, Signe Horn. "Animal ornament: the late Viking Period." In *Tiere, Menschen, Götter: Wikingerzeitliche Kunststile und ihre neuzeitliche Rezeption: Referate gehalten auf einem von der Deutschen Forschungsgemeinschaft geförderten Internationalen Kolloquium der Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften, Hamburg*, eds. Michael Müller-Wille and Lars Olof Larsson, 157–94. Veröffentlichung der Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften Hamburg 90. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2001.
- Gabriel, Ingo. ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Gallo, Lorenzo Lozzi. ⇒ Lozzi Gallo, Lorenzo.
- Gräslund, Anne-Sofie. *Ideologi och Mentalitet: Om religionsskiftet i Skandinavien från en arkeologisk horisont*. Occasional Papers in Archaeology 29. Uppsala: Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet, 2001. 171 pp. [21–24, 41–43: runestones, 78–83: "Kvinnoinitiativ i runstensmaterialet".]
- Gräslund, Anne-Sofie. "The Position of Iron Age Scandinavian Women: Evidence from Graves and Rune Stones." In *Gender and the Archaeology of Death*, eds. Bettina Arnold and Nancy L. Wicker, 81–102. Gender and archaeology series 2. Walnut Creek, Calif.: AltaMira, 2001.
- Gräslund, Anne-Sofie. "Rune Stones and Regionality." In *Kingdoms and Regionality: Transactions from the 49th Sachsensymposium, 1998 in Uppsala*, ed. Birgit Arrhenius, 19–25. Theses and Papers in Archaeology, B 6. Stockholm: Archaeological Research Laboratory, University of Stockholm, 2001.
- Grönvik, Ottar. "Die Runeninschrift auf dem Stein von Sparlösa—Versuch einer Deutung." In ⇒ *Kontinuitäten und Brüche in der Religionsgeschichte*, 236–62.
- Grönvik, Ottar. *Über die Bildung des älteren und des jüngeren Runenalphabets*. Osloer Beiträge zur Germanistik 29. Frankfurt am Main: Lang, 2001. 118 pp.
- Gustavson, Helmer. "Krigarens runor." In *Birkas krigare*, ed. Michael Olausson, 35–38. Borgar och befästringsverk i Mellansverige 400–1100 e. Kr. (BMS) 5. Stockholm: Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms Universitet, 2001.

- Gustavson, Helmer. "Pilgårdsstenen och dess inskrift." *Gotländskt Arkiv* 73 (2001), 17–32.
- Gustavson, Helmer. "En runsten med kortkvistrunor från Visingsö." *Tidskrift: arkeologi i sydöstra Sverige* (Kalmar) 1 (2001), 87–91. [Runestone from Tunnerstad found in 2000.]
- Gustavson, Helmer. "Verksamheten vid Runverket i Stockholm." *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 21–37.
- Gustavson, Helmer. ⇒ Hedvall, Rikard, and Helmer Gustavson.
- Gustavson, Helmer. ⇒ Löfvendahl, Runo, et al.
- Gustavson, Helmer, Jan Ragnar Hagland, Karin Fjellhammer Seim and Marit Åhlén. "Diskussion zum Thema Handelssprachen ..." ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Hagland, Jan Ragnar. "Runer i romantisk landskap." *Spor—nytt fra fortiden* 16.2 (no. 32, 2001), 42–43. [Signature in runes on painting by Catharine H. Kølle (1788–1859).]
- Hagland, Jan Ragnar. ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Hauck, Karl, with an appendix by Heinrich Beck. "Odin-Brakteaten in zwei Hortfunden der südwestjütländischen Balderverehrung im Kreis Ribe, Dänemark: (Zur Ikonologie der Goldbrakteaten, LXI)." *Frühmittelalterliche Studien* 35 (2001), 97–119. [114–19: Heinrich Beck, "Exkurs: Namenprobleme in den südwestjütländischen Brakteatengruppen von Darum und Skonager".]
- Hedvall, Richard [sic]. "Clastadh rundkyrka." In *Hemmet—trakten—världen: arkeologi i Östergötland*, eds. Ann-Charlott Feldt and Gunnel Mörkfors, 206–25. Östergötland 2001. Linköping: Östergötlands länsmuseum, 2001. [223–25: runic gravestones, including graveslab found in 1999.]
- Hedvall, Rikard, and Helmer Gustavson. "Rundkyrkan i Klosterstad—en presentation av ett pågående projekt." *Fornvännen* 96 (2001), 145–52. [149–51: Helmer Gustavson, "Fragment av runristade gravmonument".]
- Heimann, Curry. "Jungfrukullen: Om några platser med minnen i Var-tofta-Åsaka socken." *Falbygden* (Falbygdens hembygds- och fornminnesförening, Falköping) 55 (2001), 44–72. [60–62: Vg 149.]

Heine, Rolf. ⇒ Düwel, Klaus, and Rolf Heine.

Heitzmann, Wilhelm. “Bildchiffren und Runen: Von Kommunikationsformen und Heilverfahren auf goldenen C-Brakteaten.” In ⇒ *Kontinuitäten und Brüche in der Religionsgeschichte*, 326–51.

Herschend, Frands. *Journey of Civilisation: The Late Iron Age View of the Human World*. Occasional Papers in Archaeology 24. Uppsala: Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University, 2001. 199 pp. [Passim; 135–48: “Transitory Poetry” (Ingvarr stones in Mälardalen), 152–53: Forsa ring.]

Herschend, Frands. “Pegas på tusentalet—attityder till runstensdikning.” *Fornvännen* 96 (2001), 23–33.

Herschend, Frands. “‘Written on Terrestrial Things’—A Discussion of Some Scandinavian Runic Inscriptions up to the 6th Century AD.” In ⇒ *Kontinuitäten und Brüche in der Religionsgeschichte*, 352–80.

Hines, John. “Angeln and the Angles.” ⇒ “Supplements to the Runic Bibliography for 2000.”

Holman, Katherine. “Reading the Runes: Epigraphy and History in the Northern Isles.” In ⇒ *Roman, Runes and Ogham*, 112–20.

Haavaldsen, Anne. ⇒ Ore, Espen S., and Anne Haavaldsen.

Jahn, Katja. ⇒ Fontell, Ylva, and Katja Jahn.

Jesch, Judith. *Ships and Men in the Late Viking Age: The Vocabulary of Runic Inscriptions and Skaldic Verse*. Woodbridge: Boydell, 2001. xiv+330 pp.

Johnsen, Ben. “Cryptography in Runic Inscriptions: A Remark on the Article, ‘Cryptography in Runic Inscriptions,’ by O. G. Landsverk.” *Cryptologia* 25.2 (2001), 95–100. [Mainly *somnia vana*.]

Johnsen, Ben. *Kryptografi: Den hemmelige skriften*. Trondheim: Tapir, 2001. 248 pp. [13–25: “Kryptografi i runeinnskrifter”, 57–59: Ög 136 Rök and the Spirit Pond stones; mainly *somnia vana* based on works of i.a. O. G. Landsverk and Alf Mongé in addition to Sigurd Agrell (Rök).]

Jónasson, Björn. See Björn Jónasson.

Kater, Michael H. *Das “Ahnenerbe” der SS 1935–1945: Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches*. 3rd printing. Studien zur Zeitgeschichte 6. München: R. Oldenbourg, 2001; 2nd printing 1997. 529

- pp. [Passim: runes (runic research), cf. index p. 514; originally doctoral dissertation, Universität Heidelberg, 1966: “Das ‘Ahnenerbe’”.]
- Kirby, Ian. “The Exeter Book, *Riddle* 60.” *Notes and Queries*, n.s. 48 (2001), 219–20.
- Knirk, James E. “Arbeidet ved Runearkivet, Oslo.” *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 16–20.
- Knirk, James E. “Kuli, § 2. The Runestone.” In ⇒*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 17, 413–14.
- Knirk, James E. “Umlauted Runes on the Kensington Runestone.” *Scandinavian Studies* 73 (2001), 210–14. [Cf. Nielsen, R.]
- Knirk, James E. ⇒ Axelson, Jan, et al.
- Konovalova, I. G. “Xorezm i Vostočnaja Evropa.” In ⇒*Norna u istočnika Sud’by*, 183–90. [On **karusm** in Vs 1 Stora Rytterns kyrkoruin.] *Kontinuitäten und Brüche in der Religionsgeschichte: Festschrift für Anders Hultgård zu seinem 65. Geburtstag am 23.12.2001*. Ed. Michael Stausberg, in collaboration with Olof Sundqvist and Astrid van Nahl. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 31. Berlin: de Gruyter, 2001. xiv+674 pp. [⇒Grønvik, “Runeninschrift”; ⇒Heitzmann; ⇒Herschend, “Written”.]
- Kowalski, Krzysztof Maciej. “The Fascination with Runes in Nineteenth- and Early Twentieth-Century Poland.” In ⇒*Roman, Runes and Ogham*, 134–47. [Concerning the question of Slavonic runes.]
- Krogh, Steffen. Review of *Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung*, ed. Klaus Düwel (1998). *Beiträge zur Namenforschung*, n.s. 36 (2001), 363–68.
- Krøvel, Harald J. *Minneinnskriber på runesteinar som historisk kjelde-materiale: Ein studie med utgangspunkt i innskriber frå Noreg*. Trondheim: private printing, 2001. 337 pp. [Thesis (“hovudoppgåve”) in history, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.]
- Kusmenko [Kuz’menko], Jurij. “Den nordiska s(k)-formens oppkomst.” In *Nordiska språk—insikter och utsikter: Föredrag från det 5:e studentkollokviet i nordisk språkvetenskap, Berlin, 6.–7. Mai 2000*, eds. Jurij Kusmenko and Sven Lange, 124–39. *Kleine Schriften des Nord-europa-Institutes* 24. Berlin: Nordeuropa-Institut, Humboldt-Universität zu Berlin, 2001.

- Källström, Magnus. "Runstensfragment från Spånga medeltida kyrka." In *Möten med forntiden: Arkeologiska fynd år 2000*, eds. Lena Flodin and Agneta Modig, 24–26. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, 2001.
- Larsson, Mads G. "Runstones tell about mercenaries going east." *Viking Heritage Magazine* (Visby) 2001.2, 18–19.
- Larsson, Patrik. "Ett problematiskt personnamn 2: Till tolkningen av runföljden **syhsa** (ack.) i två uppländska inskrifter." *Studia anthroponymica Scandinavica* 19 (2001), 83–91.
- Laur, Wolfgang. "Sprachen, Schriften, 'Nationalitäten' ..." ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Le Bon, Liz. "The Bryggen 'Ship Stick': a challenge in art and ship technology." In *Ships and Commodities*, ed. Ingvild Øye, 9–34. The Bryggen Papers, suppl. ser. 7. Bergen: Fagbokforlaget, 2001. [9–11: runes on B55 Bryggen; cf. Spurkland, "Seafarers".]
- Liberman, Anatoly. Review of *Grundfragen der Umlautphonemisierung*, by Michael Schulte (1998). *Alvissmål* 10 (2001), 85–87.
- Liljestenar: En rapport från Liljstensseminariet i Lidköping om liljestenarnas skyddsbehov, ikonografi och proveniens. Arrangerat av föreningen Historieforum Västra Götaland och Vänermuséet i Lidköping 19–20 maj år 2000: Festskrift till Tore Nyberg 70 år.* Eds. Ewert Jonsson et al. Historieforum Västra Götaland, ser. B: Vetenskapliga rapporter och småskrifter 1. Skara: Historieforum Västra Götaland, 2001. [6]+208 pp. [⇒Carling, "Liljestenar/Tree"; ⇒Lundberg, S.]
- Looijenga, Tineke. "Annual Runic Mini-Symposium for 1999, Groningen." *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 38–39.
- Looijenga, Tineke. "New Runic Find from Borgharen (Maastricht), the Netherlands." *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 12–13.
- Louis-Jensen, Jonna. "'Halt illu från Būfa!'—Til tolkningen af Kvinneby-amuletten fra Öland." In *Northern Lights: Following Folklore in North-Western Europe: Essays in honour of Bo Almqvist*, ed. Séamas Ó Catháin, 111–26. Dublin: University College Dublin Press, 2001.
- Lozzi Gallo, Lorenzo. "On the Interpretation of **ialuns** in the Norwegian Runic Text B257." *Arkiv för nordisk filologi* 116 (2001), 135–51.
- Lundberg, Bengt A. ⇒ Löfvendahl, Runo, et al.

- Lundberg, Stig. "Före Liljestenarna: Några kommentarer om de förromanska gravmonumenten i Västergötland / Before the Tree of Life slabs. Some commentaries about the Pre-Romanesque grave monuments in Västergötland." In ⇒ *Liljestenar*, 114–34.
- Löfvendahl, Runo, Helmer Gustavson and Bengt A. Lundberg. *Runstensvittring under de senaste 400 åren*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, 2001. 67 pp.
- Löfving, Carl. *Gothia som dansk/engelskt skattland: Ett exempel på heterarki omkring år 1000*. GOTARC, ser. B: Gothenburg Archaeological Theses 16. Göteborg: Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet, 2001. xv+221 pp. [Doctoral (fil. dr.) dissertation; 79–102: runestones with the formula *harða góðan þegn/dræng*, 214–21: rpt. of his "Var Knut den stora kung även över Västergötland?" (1986).]
- Lönnqvist, Olov. "Rökstenen, Wiede och Bugge: Ett nordiskt forskarsamarbete mot 1800-talets slut." *Saga och Sed* 2000 (2001), 101–19.
- MacLeod, Mindy. Review of *Recasting the Runes*, by David N. Parsons (1999). *Scandinavica* 40 (2001), 317–19.
- MacLeod, Mindy, and Bernard Mees. "The Triple Binds of Kragehul and Undley." *NOWELE: North-Western European Language Evolution* 38 (March 2001), 17–35.
- Malzahn, Melanie. "Die Runeninschrift von Bergakker: Zur Beziehung von Runenmetaphorik und Skaldenpoesie." (Review of *Pforzen und Bergakker*, ed. Alfred Bammesberger (1999).) *Die Sprache* 40 (1998 [publ. 2001]), 85–101.
- Marez, Alain. "Kjølevik-Inschrift (Rogaland, Norwegen): Eine neue kritische Deutung." *Zeitschrift für deutsche Philologie* 120 (2001), 413–20.
- Markey, Tom. "A Tale of Two Helmets: The Negau A and B Inscriptions." *Journal of Indo-European Studies* 29 (2001), 69–172.
- Marold, Edith. Review of *Runes and Runic Inscriptions*, by R. I. Page (1995). *Göttingische Gelehrte Anzeigen* 253 (2001), 205–16.
- Mees, Bernard. ⇒ MacLeod, Mindy, and Bernard Mees.
- Meijer, Jan. Review of *Innskrifter og datering*, eds. Audun Dybdahl and Jan Ragnar Hagland (1998). *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 55 (2001), 256–60.

- Meineke, Eckhard. ⇒ Brendle, Tobias, et al.
- Meisling, Peter. “Om guldhornsindskriften.” *Dansk noter* 2001.2, 45–47.
- Mel’nikova, Elena A. *Skandinavskie runičeskie nadpisi: Novye naxodki i interpretacii: Teksty, perevod, kommentarij*. Drevnejšie istočniki po istorii Vostočnoj Evropy. Moskva: “Vostočnaja literatura” RAN, 2001. 495 pp.
- Moscarelli, Massimo. “Le rune: Cultura dell’alfabeto, cultura del razzismo.” *Affari sociali internazionali* (Roma) 2001.4, 31–39. [Concerning the origin of runes and cultural ethnicity.]
- Mørup, Poul Erik. “Om mindeindskriften på Maltstenen.” *Museumsavisen: Holsted, Brørup, Vejen* 21.2 (no. 35, Nov. 2001), 10–12.
- Mårlöv, Johannes. ⇒ Söderlund, Johan, and Johannes Mårlöv.
- Nedoma, Robert. “Altgermanistische Neuerscheinungen 1995 bis 2000.” *Die Sprache* 38.3 (1996, publ 2001; *Chronicalia Indoeuropaea* 38), 113–27. [Passim: presentations of runological works.]
- Nedoma, Robert. “Ein Bleiring aus Trier.” *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 15.
- Nedoma, Robert. “Methoden und Probleme der Erforschung von voralthochdeutschen Personennamen in Runeninschriften.” In *Wentilseo: I Germani sulle sponde del Mare Nostrum: Atti del Convegno Internazionale di Studi Padova, 13–15 ottobre 1999*, ed. Alessandro Zironi, 211–24. *Studi e testi di linguistica e filologia germanica* 6. Padova: Unipress, 2001.
- Nedoma, Robert, and Hermann Reichert. “Ergebnis einer Untersuchung der Inschrift auf Helm B von Negau mittels Auflichtmikroskop.” *Die Sprache* 40 (1998 [publ. 2001]), 224–25.
- Nielsen, Hans Frede. “The dialectal provenance ...” ⇒ “Supplements to the Runic Bibliography for 2000.”
- Nielsen, Michael Lerche. “Kan der spores jyske træk i runesproget?” In *8. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, Aarhus Universitet, 12.–13. oktober 2000*, eds. Peter Widell and Mette Kunøe, 236–45. Århus: Institut for Nordisk Sprog og Litteratur, Aarhus Universitet, 2001.
- Nielsen, Michael Lerche. “Runestenen i Horne og spørgsmålet om stens oprindelige placering.” *Fra Ribe amt* 28.3 (2001), 441–48.

- Nielsen, Michael Lerche. "Runetræf ved Malt-stenen: Rapport fra et besøg på Sønderkov." *Museumsavisen: Holsted, Brørup, Vejen* 21.1 (no. 34, March 2001), 20–26.
- Nielsen, Michael Lerche. "Swedish Influence ..." ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Nielsen, Michael Lerche, Marie Stoklund, Klaus Düwel, Ingo Gabriel and Volker Vogel. "Neue Runenfunde ..." ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Nielsen, Richard. "The Kensington Runestone." *Scandinavian Studies* 73 (2001), 209–10. [Cf. Knirk, "Umlauted".]
- Nordby, K. Jonas. "Etterreformatoriske runeinnskifter i Norge: Opphav og tradisjon." Master's thesis, Universitetet i Oslo, 2001. 186 pp.
- Nordby, K. Jonas. ⇒ Axelson, Jan, et al.
- Norna u istočnika Sud'by: Sbornik statej v čest' Eleny Aleksandrovny Mel'nikovoj* ["Festschrift" for Elena A. Mel'nikova], ed. Tatjana H. Džakson [Jackson] et al., 114–27. Moskva: Izdatel'ctvo "Indrik", 2001. 480 pp. [⇒Düwel, "Zeugnisse"; ⇒Konovalova; ⇒Sawyer.]
- Nyberg, Kurt Wolmar. *Omvänt perspektiv i bildkonst och kontrovers: En kritisk begreppshistoria från det gångna seklet*. Uppsala: private printing, 2001. x+304+[41] pp. [Doctoral dissertation, Uppsala universitet; 231–35: "Herschend och runrustningarna [sic] som fält för p/d paradoxer".]
- Odden, Geir. "Runesteiner på Ringerike." *Ringerike* (Hønefoss) 73 (2001), 35–37.
- Okasha, Elisabeth. ⇒ Brown, Gary, et al.
- Olsson, Hjalmar. "Give us the myths!" *Viking Heritage Magazine* (Visby) 2001.1, 17–19. [Concerning museum techniques.]
- Onesti, Nicoletta Francovich. "Interazione tra testo e immagini nel Cofanetto Franks." In ⇒*Testo e immagine nel Medioevo germanico*, 1–19 and figs. 1–5.
- Ore, Espen S., and Anne Haavaldsen. "Computerizing Rune-Forms." In ⇒*Roman, Runes and Ogham*, 129–33.
- Page, R. I. "Frisian Runic Inscriptions / Friesische Runenzeugnisse." In *Handbuch des Friesischen / Handbook of Frisian Studies*, ed. Horst Haider Munske, in collaboration with Nils Århammar et al., 523–30. Tübingen: Niemeyer, 2001.

- Page, R. I. "Inscriptions and Archives." In \Rightarrow *Roman, Runes and Ogham*, 94–102.
- Page, R. I. "Loveden Hill." In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 18, 626–27.
- Page, R. I. "New Anglo-Saxon Rune Finds." *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 10–11.
- Page, R. I. "The Provenance of the Lancashire Runic Ring." *Notes and Queries*, n.s. 48 (2001), 217–19.
- Page, R. I. \Rightarrow Brown, Gary, et al.
- Palm, Rune. "Ráði drengr þar rúnn sé. Några tankar om 'runacy'." In *Nordiska språk—insikter och utsikter: Föredrag från det 5:e studentkollokviet i nordisk språkvetenskap, Berlin, 6.–7. Mai 2000*, eds. Jurij Kusmenko and Sven Lange, 110–23. Kleine Schriften des Nord-europa-Institutes 24. Berlin: Nordeuropa-Institut, Humboldt-Universität zu Berlin, 2001.
- Parsons, David N. "How long did the Scandinavian language survive in England? Again." In *Vikings and the Danelaw: Select Papers from the Proceedings of the Thirteenth Viking Congress, Nottingham and York, 21–30 August 1997*, eds. James Graham-Campbell et al., 299–312. Oxford: Oxbow, 2001. [302–03: Carlisle cathedral runic graffito, Lincoln comb case.]
- Peterson, Lena. "Dictionary of Proper Names in Scandinavian Viking Age Runic Inscriptions." *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 40.
- Peterson, Lena. "On **olof** ..." \Rightarrow "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Petzoldt, Leander. "Magie, § 5. Runenzauber und Wort-M[agie]." In \Rightarrow *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 19, 147–48.
- Pickard, Chris. \Rightarrow Brown, Gary, et al.
- Quak, Arend. "Nog steeds raadselachtig: Het runenkistje van Brunswijk." *Madoc: Tijdschrift over de middeleeuwen* 15 (2001), 93–99.
- Quak, Arend. Review of *Das Gandersheimer Runenkästchen*, ed. Regine Marth (2000). *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 55 (2001), 268–70.
- Quak, Arend. Review of *Pforzen und Bergakker*, ed. Alfred Bammesberger (1999). *Indogermanische Forschungen* 106 (2001), 331–36.

- Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, founded by Johannes Hoops, 2nd ed., eds. Heinrich Beck et al., vol. 17. Berlin: de Gruyter, 2001. [⇒Düwel, “Kowel”, “Krause”, “Kylver”; ⇒Knirk, “Kuli”; ⇒Stoklund, “Kragehul”.]
- Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, founded by Johannes Hoops, 2nd ed., eds. Heinrich Beck et al., vol. 18. Berlin: de Gruyter, 2001. [⇒Düwel, “Liebenau”; ⇒Page, “Loveden”; ⇒Stoklund, “Lindholmen”, “Loftsgård”; Williams, “Lister”.]
- Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, founded by Johannes Hoops, 2nd ed., eds. Heinrich Beck et al., vol. 19. Berlin: de Gruyter, 2001. [⇒Barnes, “Maeshowe”; ⇒Düwel and Gebühr; ⇒Petzoldt; ⇒Stoklund, “Lund”; ⇒Wilson.]
- Reichert, Hermann. ⇒ Nedoma, Robert, and Hermann Reichert.
- Reiersgord, Thomas E. *The Kensington Rune Stone: Its Place in History*. St. Paul, Minn.: Pogo, 2001. xi+219 pp.
- “Remarkable rune-stone find on Visingsö, Sweden.” *Viking Heritage Magazine* (Visby) 2001.1, 26. [Runestone from Tunnerstad found in 2000.]
- Rindal, Magnus, and Gro Steinsland. *Heilage stader i Norge*. Oslo: Samlaget, 2001. 206 pp. [Passim; 132–37: “Kulisteinen på Nordmøre—Norges dåpsattest”.]
- Roman, Runes and Ogham: Medieval Inscriptions in the Insular World and on the Continent*, eds. John Higgitt, Katherine Forsyth and David N. Parsons. Donington: Shaun Tyas, 2001. xix+222 pp. [⇒Barnes, “Aspects”; ⇒Holman; ⇒Kowalski; ⇒Ore and Haavaldsen; ⇒Page, “Inscriptions”; ⇒Spurkland, “Scandinavian”.]
- Salberger, Evert. “Eckersholm-stenen: Ett tydningförsök.” *Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift* 2001, 60–102.
- Salberger, Evert. “Grekiskt ortnamn på Nälberga-stenen?” *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 2001, 29–43.
- Salberger, Evert. “Småordet **en** på U 621.” *Gardar: Årsbok for Samfundet Sverige–Island i Lund–Malmö* 31 for 2000 (2001), 49–54.
- Samplonius, Kees. Review of *Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung*, ed. Klaus Düwel (1998). *Skandinavistik* 31 (2001), 78–79.

- Sandqvist, Elisabet. "När orden inte räcker till: En resa bland Hälsinglands runstenar, från Jättedal till Järvsö." *Gammal hälsingekultur* (Hälsinglands fornminnessällskap, Hudiksvall) 2000.3–4 (2001), 65–91.
- Sawyer, Birgit and Peter. "The Good People of Scandinavia." In ⇒ *Norna u istočnika Sud'by*, 370–83. [Concerning **kuþr** on runestones.]
- Schulte, Michael. "Methodische Überlegungen zur lexikalischen Semantik des Urnordischen." In *Modalität und mehr / Modality and More*, eds. Heinz Vater and Ole Letnes, 166–77. Fokus: Linguistisch-Philologische Studien 23. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier, 2001.
- Schulte, Michael. "Nordischer Sprachkontakt in älterer Zeit: Zu einer Kontaktphonologie." *NOWELE: North-Western European Language Evolution* 38 (March 2001), 49–64.
- Schulte, Michael. Review of *The Early Runic Language of Scandinavia*, by Hans Frede Nielsen (2000). *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 19 (2001), 304–09.
- Schwab, Ute. "Die beiden 'Runenglossen' im deutsch-insularen Gregorius-Homiliar Clm 3731 (saec. VIIIex.)." In *Mittelalterliche volkssprachige Glossen: Internationale Fachkonferenz des Zentrums für Mittelalterstudien der Otto-Friedrich-Universität Bamberg 2. bis 4. August 1999*, eds. Rolf Bergmann, Elvira Glaser and Claudine Moulin-Fankhänel, 77–100. Germanische Bibliothek 13. Heidelberg: Winter, 2001.
- Schwab, Ute. "Zur Schriftkultur des frühen Mittelalters im west- und nordgermanischen Bereich: Ein kritischer Überblick zur drei Bänden runologischer Forschungsliteratur im letzten Jahrzehnt des zweiten Millenniums." (Review article concerning *Old English Runes and their Continental Background*, ed. Alfred Bammesberger (1991); *Proceedings of the Third International Symposium on Runes and Runic Inscriptions*, ed. James E. Knirk (1994); *Runische Schriftkultur in kontinental-skandinavischer und -angelsächsischer Wechselbeziehung*, ed. Klaus Düwel (1994).) *Studi medievali*, 3rd ser. 42 (2001), 797–839.
- Segev, Dror. *Medieval Magic and Magicians—in Norway and Elsewhere: Based upon 12th–15th Centuries Manuscript and Runic Evi-*

- dence*. Senter for studier i vikingtid og nordisk middelalder, Skriftserie 2. Oslo: Senter for studier i vikingtid og nordisk middelalder, 2001. 227 pp. [Originally master's thesis, University of Oslo, 2000.]
- Seim, Karin Fjellhammer. "Navnematerialet i de grønlandske (rune)-innskriftene." *Namn og nemne: Tidsskrift for norsk namnegransking* 18 (2001), 7–13.
- Seim, Karin Fjellhammer. ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Simone, Giulio. "Venezia: leone del Pireo." In ⇒ *Testo e immagine nel Medioevo germanico*, 21–38 and figs. 6–7.
- Sjöstedt, Charlotta. "Runristarna skrev som dagisbarn." *Populär Historia* 2001.6, 21–23.
- Solhaug, Mona Bramer. *Middelalderens døpefonter i Norge*. 2 vols. Acta Humaniora 89. Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, 2001. 383 pp., 190 pp. [Doctoral dissertation; vol. 1, 122–23; N25 Nannestad; 171: N286 Os.]
- Spurkland, Terje. *I begynnelsen var ÞǫþfR< [fupark]: Norske runer og runeinnskrifter*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU); Cappelen, 2001. 220 pp.
- Spurkland, Terje. "Kan det fortsatt sies noe nytt om nordisk i-omlyd?" (Review of *Grundfragen der Umlautphonemisierung*, by Michael Schulte (1998).) *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 19 (2001), 263–75.
- Spurkland, Terje. "Scandinavian Medieval Runic Inscriptions—an Interface between Literacy and Orality?" In ⇒ *Roman, Runes and Ogham*, 121–28.
- Spurkland, Terje. "Seafarers from Bryggen." In *Ships and Commodities*, ed. Ingvild Øye, 35–41. The Bryggen Papers, suppl. ser. 7. Bergen: Fagbokforlaget, 2001. [B55 Bryggen ship-stick.]
- Staecker, Jörn. "Monumenten i Jelling—myter och realiteter." In *Från stad till land: En medeltidsarkeologisk resa tillägnad Hans Andersson*, eds. Anders Andrén, Lars Ersgård and Jes Wienberg, 73–88. Lund Studies in Medieval Archaeology 29. Stockholm: Almqvist & Wiksell Int., 2001.
- Steinsland, Gro. ⇒ Rindal, Magnus, and Gro Steinsland.

- Stoklund, Marie. "Arbejdet ved Runologisk Laboratorium, København." *Nytt om runer* 15 (2000, publ. 2001), 4–9.
- Stoklund, Marie. "Die Inschriften von Ribe ..." ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Stoklund, Marie. "Kragehul, § 6. Runologisches." In ⇒ *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 17, 279–81.
- Stoklund, Marie. "Lindholmen, § 2. Archäologisch-Runologisches." In ⇒ *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 18, 463–64.
- Stoklund, Marie. "Loftsgård, § 2. Runologisches." In ⇒ *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 18, 570–71.
- Stoklund, Marie. "Lund, § 2. Archäologisch-Runologisches." In ⇒ *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 19, 38–41.
- Stoklund, Marie. "Runer 2000"; "Runes 2000". *Arkæologiske udgravninger i Danmark 2000* (2001), 307, 307–308.
- Stoklund, Marie. ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Stoklund, Marie, and Klaus Düwel. "Die Runenfunde aus Schleswiger Grabungen." In *Ausgrabungen in Schleswig: Berichte und Studien*, vol. 15: *Das archäologische Fundmaterial II*, ed. Volker Vogel, 141–68. Neumünster: Wachholtz, 2001.
- Strid, Jan Paul. "On the runic personal names ..." ⇒ "Supplements to the Runic Bibliography for 2000."
- Svensson, Örjan. *De blekingska runornas hemligheter*. Karlskrona: private printing, 2001. 240 pp. [*Somnia vana*; Semitic interpretations, *uþark* and numerology.]
- Sylvan, Bo. "Å propos ett lunchsamtal i Vadstena 18 juli 2001." In *Det goda biblioteket: en vänbok till Anna-Lena Höglund*, 167–76. Linköping: Länsbibliotek Östergötland, 2001. [Ög 136 Rök.]
- Syrett, Martin. *Scandinavian History in the Viking Age: A Select Bibliography*. Cambridge: Department of Anglo-Saxon, Norse and Celtic, University of Cambridge, 2001. [3]+138 pp. [Passim; 51–53: "Written sources; Runic inscriptions and runology", 60–61: "Runestones and social change", 62: "Women; In runic inscriptions", 110–11: "Christianity; Runestones and inscriptions".]
- Söderlund, Johan, and Johannes Mårlöv. "Tusenårs-turen: mcnytt på runstensresa." *MC-nytt* 2001.7, 36–39. ["Viking" biking to runestones.]

- Sørensen, Preben Meulengracht. *Kort oversigt over Nordens litteratur i oldtid og middelalder*. København: Dansklærerforeningen, 2001. 107 pp. [10–16: “Runerne”, with i.a. Ög 136 Rök.]
- Testo e immagine nel Medioevo germanico: Atti del XXVI Convegno dell’Associazione Italiana di Filologia Germanica (Venezia, 26–28 maggio 1999)*, eds. Maria Grazia Saibene and Marina Buzzoni. Le Bricole: Collana del Dipartimento di Studi Linguistici e Letterari Europei e Postcoloniali, Università Ca’ Foscari di Venezia 7. Milano: Cisalpino, 2001. 295+[41] pp. [⇒Battaglia; ⇒Onesti; ⇒Simone.]
- Pórhallur Eypórsson. ⇒ Eythórsson, Thórhallur.
- Vogel, Volker. ⇒ “Supplements to the Runic Bibliography for 2000.”
- Von Thorsberg nach Schleswig*. ⇒ “Supplements to the Runic Bibliography for 2000.”
- Wahlöö, Claes. *Metropolis: Ärkebiskoparnas och kungarnas Lund*. Lund: Historiska Media, 2001. 104 pp. [21–26: runestones.]
- Wamers, Egon. “... ok Dani gærði kristna ...: Der grosse Jellingstein im Spiegel ottonischer Kunst.” In *Frühmittelalterliche Studien* 34 (2001), 132–58 and pl. x–xvi.
- Waxenberger, Gaby. Review of *Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung*, ed. Klaus Düwel (1998). *Germania* 79 (2001), 203–08.
- Williams, Henrik. “From Meldorf to Haithabu ...” ⇒ “Supplements to the Runic Bibliography for 2000.”
- Williams, Henrik. “Lister, § 2. Runological.” In ⇒*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 18, 509–12.
- Wilson, David M. “Man.” In ⇒*Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, vol. 19, 205–08. [206–07: ornamentation on Manx runestones.]
- Zalar, Michael A. *The Kensington Runestone: FAQ Book*. West St. Paul, Minn.: Greywacke, 2001. i+38 pp.
- Åhfeldt, Laila Kitzler. “The Sparlösa Monument and its Three Carvers: A Study of Division of Labour by Surface Structure Analysis.” *Lund Archaeological Review* 6 for 2000 (2001), 99–121.
- Åhfeldt, Laila Kitzler. “Öpir—A Viking Age Workshop for Rune Stone Production in Central Sweden? A Study of Division of Labour by

Surface Structure Analysis.” *Acta Archaeologica* (Copenhagen) 72.2 (2001), 129–57.

Åhlén, Marit. ⇒ “Supplements to the Runic Bibliography for 2000.”

Jan Axelson, Runic Unit

National Heritage Board of Sweden, Stockholm

James E. Knirk, Runic Archives

University Museum of Cultural Heritage, University of Oslo

K. Jonas Nordby, Runic Archives

University Museum of Cultural Heritage, University of Oslo

Supplements to the Runic Bibliographies for 1999 and 2000

1999:

Barnes, Michael P. Review of *The Language of the Ogam Inscriptions of Scotland*, by Richard A. V. Cox (1999). *Northern Studies: The Journal of the Scottish Society for Northern Studies* 34 (1999), 129–39.

Björk, Tony. “For Gods and Men to Behold: Excavations at an Iron Age Grave-field in Färlöv, 1996–1998.” *Lund Archaeological Review* 1998 (1999), 67–84. [76–77: runestone found in 1997.]

Brink, Stefan. “Fornskandinavisk religion—förhistoriskt samhälle. En bosättningshistorisk studie av centralorter i Norden.” In *Religion och samhälle i det förkristna Norden: Ett symposium*, ed. Ulf Drobin, in collaboration with Jens Peter Schjødt et al., 11–55. Odense: Odense Universitetsforlag, 1999. [28–29: DR 248 Snoldelev.]

Brink, Stefan. Review of *Gård, gräns, gravfält*, by Torun Zachrisson (1998). *Fornvännen* 94 (1999), 58–65.

Cox, Richard A. V. *The Language of the Ogam Inscriptions of Scotland: Contributions to the Study of Ogam, Runic and Roman Alphabet Inscriptions in Scotland*. Scottish Gaelic Studies Monograph Series 1.

- Aberdeen: University of Aberdeen, 1999. xvi+187 pp. [*Somnia vana*; Old Norse interpretations of Scottish ogham inscriptions.]
- Ehler, Christine. *Verschriftung und Verschriftlichung des Altenglischen: Eine methodisch-exemplarische Untersuchung*. Neue Studien zur Anglistik und Amerikanistik 76. Frankfurt am Main: Lang, 1999. 217 pp. [27–33: history and use of the runic writing system in England.]
- Garrison, Mary. “‘Send More Socks’: On Mentality and the Preservation Context of Medieval Letters.” In *New Approaches to Medieval Communication*, ed. Marco Mostert, 69–99. Utrecht Studies in Medieval Literacy 1. Turnhout: Brepols, 1999. [82–85: “Bergen Rúnakefli”, 85–88: “Runes in England”.]
- Gräslund, Anne-Sofie. “Is there any evidence of powerful women in Late Iron Age Svealand?” In *Völker an Nord- und Ostsee und die Franken: Akten des 48. Sachsensymposiums in Mannheim vom 7. bis 11. September 1997*, eds. Uta von Freeden, Ursula Koch and Alfred Wiczorek, 91–98. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 3; Mannheimer Geschichtsblätter, n.s. suppl. 2. Bonn: Habelt, 1999.
- Holder, Nick. “Inscriptions, Writing and Literacy in Saxon London.” *Transactions of the London and Middlesex Archaeological Society* 49 (1998, publ. 1999), 81–97.
- Hougaard, Claus. ⇒ Madsen, Helge Brinch, and Claus Hougaard.
- Låg, Torbjørn. *Agders historie*, vol.: 800–1350. Kristiansand: Agder Historielag, 1999. [Passim; 143–44: N213 Skollevoll, 158–62: N209–10 Oddernes, 182–85: N184 Galteland.]
- Madsen, Helge Brinch, and Claus Hougaard. “Vikingekunst og tredimensionale lædermasker.” *By, marsk og geest: Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen* 11 (1999), 13–22. [Concerning i.a. masks on runestones.]
- de Mahieu, Jacques. *Vikingatågen i Sydamerika: Resultatet av trettio års forskning*. Trans. Gert I. Näslund. Lidköping: Ameris, 1999. 708 pp. [*Somnia vana*; vikings in Mexico and Peru, vikings in Paraguay, viking king in Paraguay, viking ship in the Amazon; with i.a. purported runic inscriptions in South America.]
- Nielsen, Hans Frede. “Foar-aldfrysk: in oersjoch.” In *In skiednis fan 'e fryske taalkunde*, eds. Anne Dykstra and Rolf H. Bremmer, 34–74.

- Fryske Akademy 890. Ljouwert: Fryske Akademy, 1999. [Survey of Proto-Old Frisian.]
- Olausson, Peter. *Vägar till värmländsk historia: En arkivguide*, vol. 1. Värmlandsarkiv, Skrifter 1. Karlstad: Värmlandsarkiv, 1999. viii+389 pp. [85–86: runestones, i.a. Skramle found in 1993.]
- Pieper, Peter “‘Fluchweihe’ oder ‘Weihefluch’: Imitative Kampfesmagie bei den Germanen nach dem Zeugnis von Runeninschriften.” In *Die Altsachsen im Spiegel der nationalen und internationalen Sachsenforschung: Neue Forschungsergebnisse*, ed. Hans-Jürgen Häbler = *Studien zur Sachsenforschung* 13 (1999), 303–24.
- Sawyer, Birgit. “‘Son skal taka arv efter far sin ...’: Arvpraxis och arvs-lagar i Skandinavien c. 1000–1350.” In *Norm og praksis i middelaldersamfunnet*, eds. Else Mundal and Ingvild Øye, 56–79. Kulturtekster 14. Bergen: Senter for europeiske kulturstudier, 1999.
- Sawyer, Birgit and Peter. “Confrontations between Pagans and Christians. The contemporary evidence.” In *Religion och samhälle i det förkristna Norden: Ett symposium*, ed. Ulf Drobin, in collaboration with Jens Peter Schjødt et al., 181–94. Odense: Odense Universitetsforlag, 1999. [188–92: Birgit Sawyer, runestones.]
- Watts, Lorna. “The Rev. D. H. Haigh and Runes at Kirkdale.” *Ryedale Historian* 19 for 1998–99 (1999), 21–24.

2000:

- Augustsson, Cecilia. “I ormens tecken: Ytstrukturanalys av de sörm-ländska Ingvarsstenarna.” In *CD-uppsatser i laborativ arkeologi 99/00*, pt. 2. Stockholm: Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet, 2000. 28+[4] pp.
- Barnes, Michael P. “The Hedeby inscriptions, the short-twig runes, and the question of early Scandinavian dialect markers.” In \Rightarrow *Von Thorsberg nach Schleswig*, 101–09.
- Beck, Heinrich. “Runen und Schriftlichkeit.” In \Rightarrow *Von Thorsberg nach Schleswig*, 1–23.
- Brigé, Bart. “Dómr of daudan hvern: a chronological survey of Swedish picture stones.” *Viking Heritage Magazine* (Visby) 2000.2, 16–19.

- Budtz, Palle. *Släktskap mellan runinskrifter i Mälardalenregionen*. Märsta: private printing, 2000. 136 pp.
- Djäv, Ulrika. "Specialiseringstendenser inom släktskapsterminologin vid övergången från runsvenska till fornsvenska." In *Kors och tvärs i nordstiken: Föredrag från det 4:e studentkollokviet i nordisk språkvetenskap Stockholm, 12–13 november 1999*, eds. Jurij Kusmenko and Sven Lange, 86–93. Kleine Schriften des Nordeuropa-Instituts 20. Berlin: Nordeuropa-Institut, Humboldt-Universität zu Berlin, 2000. [Concerning 'foster-', 'step-' and '-in-law' terms.]
- Düwel, Klaus. "§ 37. F[ibeln] mit Runeninschr[ift]." In *Fibel und Fibeltracht: Studienausgabe*, eds. Heinrich Beck et al., foreword by Rosemarie Müller and Heiko Steuer, 126–31. Berlin: de Gruyter, 2000. vi+196 pp. [Rpt. of "Fibel und Fibeltracht", in *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, 2nd ed., vol. 8.5–6, 411–607 (1994).]
- Düwel, Klaus. ⇒ Nielsen, Michael Lerche, et al.
- Fischer, Svante. Review of *Pforzen und Bergakker*, ed. Alfred Bammesberger (1999). In *Language Contact: Substratum, Superstratum, Adstratum in Germanic Languages*, eds. Dirk Boutkan and Arend Quak = *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 54 (2000), 181–86.
- Gabriel, Ingo. ⇒ Nielsen, Michael Lerche, et al.
- Gustavson, Helmer, Jan Ragnar Hagland, Karin Fjellhammer Seim and Marit Åhlén. "Diskussion zum Thema Handelssprachen und Runeninschriften in Haithabu und vergleichbaren Handelszentren." In ⇒ *Von Thorsberg nach Schleswig*, 179–99. [179–92: Helmer Gustavson, "Trade Language and Runic Inscriptions in Haithabu and Related Trading Centres"; 192–95: Jan Ragnar Hagland; 195–97: Karin Fjellhammer Seim; 197–98: Marit Åhlén.]
- Hagland, Jan Ragnar. ⇒ Gustavson, Helmer, et al.
- Hammer, Christopher. "Sogne-Beskrivelse over Hadeland udi Aggershus Stift i Norge." *Årbok for Hadeland* 33 (2000), 14–223. [Written in the 1780s, § 20–46 not previously published]; § 31: "Om gamle Historier, Rune-Skrift, Oldsager og gammelt Bondesagn", esp. 158–61, 167 and 174: runic inscriptions (i.a. N63 Gran I, N65 Gran III, N68 Dynna, N103 Egge).]

- Harsson, Margit. *Stein—en storgård på Ringerike*. Hole: private printing, 2000. 266 pp. [234–36: N91 Stein.]
- Hines, John. “Angeln and the Angles.” In ⇒ *Von Thorsberg nach Schleswig*, 37–51. [44–46: “Bracteates and runes”.]
- Ilkjær, Jørgen. *Illerup Ådal: Et arkæologisk tryllespejl*. Højbjerg: Moesgård Museum, 2000. 151 pp. [12–13, 45–47, 114–17: runic inscriptions.]
[Norwegian translation: *Den første Norgeshistorien: Illerupfunnet: Ny innsikt i skandinavisk romertid*. Foreword and postscript by Terje Gansum, trans. Einar Chr. Erlingsen. Tønsberg: Kulturhistorisk Forlag, 2000. 165 pp.]
- Laur, Wolfgang. “Sprachen, Schriften, ‘Nationalitäten’ in Haithabu und Schleswig.” In ⇒ *Von Thorsberg nach Schleswig*, 61–76.
- Marez, Alain. *Les causes de la réduction du futhark germanique: Les glides et le vocalisme*. Villeneuve d’Ascq, Cédex: Presses Universitaires du Septentrion, 2000. [Doctoral dissertation (“doctorat d’état”), Université de Paris-Sorbonne (Paris IV).]
- Mundal, Else. Review of *The Idea of the Good in Late Iron Age Society*, by Frands Herschend (1998). *Collegium Medievale* 12 (1999, publ. 2000), 85–94. [88–89, 91–92: runestones.]
- Naumann, Hans-Peter. “Memoria und Bruderschaft: Aspekte spiritueller Akkulturation zur Bekehrungszeit.” In *Arbeiten zur Skandinavistik: 13. Arbeitstagung der deutschsprachigen Skandinavistik, 29.7–3.8. 1997 in Lysebu (Oslo)*, eds. Fritz Paul, Joachim Grage and Wilhelm Heizmann, 69–84. Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik 45. Frankfurt am Main: Lang, 2000.
- Nielsen, Hans Frede. “The dialectal provenance of the Gallehus inscription.” In ⇒ *Von Thorsberg nach Schleswig*, 25–36.
- Nielsen, Michael Lerche. “Swedish Influence in Danish Runic Inscriptions.” In ⇒ *Von Thorsberg nach Schleswig*, 127–48.
- Nielsen, Michael Lerche, Marie Stoklund and Klaus Düwel, with archaeological contributions by Ingo Gabriel and Volker Vogel. “Neue Runenfunde aus Schleswig und Starigard/Oldenburg.” In ⇒ *Von Thorsberg nach Schleswig*, 201–80. [201–07: Volker Vogel, “Das archäologisch-historische Umfeld der Runenfunde aus Schleswig”;

- 208–37: Marie Stoklund and Klaus Düwel, “Die Runeninschriften aus Schleswig”; 238–47: Ingo Gabriel, “Starigard/Oldenburg: Archäologie und Geschichte im Überblick”; 247–75: Michael Lerche Nielsen, “Die Runeninschriften von Starigard/Oldenburg”.]
- Peterson, Lena. “On **olof** in the inscription of the Schleswig wooden handle.” In ⇒ *Von Thorsberg nach Schleswig*, 173–77.
- Richards, Julian D. *Viking Age England*. 2nd ed. Stroud: Tempus, 2000; 1st ed. 1991. [16, 165, 167: “Runes”.]
- Schulte, Michael. “Zur Transfersensitivität phonetisch-phonologischer Prozesse am Beispiel des Sieversschen Gesetzes.” In *Language Contact: Substratum, Superstratum, Adstratum in Germanic Languages*, eds. Dirk Boutkan and Arend Quak = *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 54 (2000), 137–50.
- Schwab, Ute. “Die vielen Kleider der Passion: ihr Wechsel im ‘Tatian’, im ‘Heliand’ und auf dem Ruthwell Cross.” In *Theodisca: Beiträge zur althochdeutschen und altniederdeutschen Sprache und Literatur in der Kultur des frühen Mittelalters: Eine internationale Fachtagung in Schönmühl bei Penzberg vom 13. bis zum 16. März 1997*, eds. Wolfgang Haubrichs et al., 207–59. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 22. Berlin: de Gruyter, 2000. [243–44: runic text on the Ruthwell cross.]
- Schwerdt, Judith. *Die 2. Lautverschiebung: Wege zu ihrer Erforschung*. Jenaer germanistische Forschungen, n.s. 8. Heidelberg: Winter, 2000. 395 pp. [200–38: “Das Zeugnis der Runen”; originally doctoral dissertation, Universität Jena, 1998: “Wege zur Erforschung der 2. Lautverschiebung”.]
- Seebold, Elmar. “Die Iren und die Runen: Die Überlieferung fremder Schriften im 8. Jahrhundert als Hintergrund zum ersten Auftreten von Manuskript-Runen.” In *Theodisca: Beiträge zur althochdeutschen und altniederdeutschen Sprache und Literatur in der Kultur des frühen Mittelalters: Eine internationale Fachtagung in Schönmühl bei Penzberg vom 13. bis zum 16. März 1997*, eds. Wolfgang Haubrichs et al., 10–37. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 22. Berlin: de Gruyter, 2000.
- Seim, Karin Fjellhammer. ⇒ Gustavson, Helmer, et al.

- Stoklund, Marie. “Die Inschriften von Ribe, Hedeby und Schleswig und die Bedeutung der Schwedenherrschaft.” In \Rightarrow *Von Thorsberg nach Schleswig*, 111–26.
- Stoklund, Marie. \Rightarrow Nielsen, Michael Lerche, et al.
- Strid, Jan Paul. “On the runic personal names of the Schleswig loose finds.” In \Rightarrow *Von Thorsberg nach Schleswig*, 167–72.
- Vogel, Volker. \Rightarrow Nielsen, Michael Lerche, et al.
- Von Thorsberg nach Schleswig: Sprache und Schriftlichkeit eines Grenzgebietes im Wandel eines Jahrtausends: Internationales Kolloquium im Wikinger Museum Haitabu vom 29. September–3. Oktober 1994.* Eds. Klaus Düwel, Edith Marold and Christiane Zimmermann. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 25. Berlin: de Gruyter, ©2000 [“2001” on title page]. viii+307 pp. [\Rightarrow Barnes; \Rightarrow Beck; \Rightarrow Gustavson, Hagland, Seim and Åhlén; \Rightarrow Hines; \Rightarrow Laur; \Rightarrow Nielsen, H. F.; \Rightarrow Nielsen, M. L.; \Rightarrow Nielsen, M. L., Stoklund, Düwel, Gabriel and Vogel; \Rightarrow Peterson; \Rightarrow Stoklund; \Rightarrow Strid; \Rightarrow Williams.]
- Widmark, Gun. “Om muntlighet och skriftlighet i den isländska sagan.” *Scripta Islandica: Isländska sällskapets årsbok* 51 (2000), 31–68. [Concerning i.a. runic poetry.]
- Williams, Henrik. “From Meldorf to Haithabu: some early personal names from Schleswig-Holstein.” In \Rightarrow *Von Thorsberg nach Schleswig*, 149–65.
- Zilmer, Kristel. *Kristne runeinnskrifter i dynamisk sammenheng: Tekstuelle utviklingslinjer og kulturhistorisk kontekst: En studie med utgangspunkt i broinnskrifter*. Tartu: Tartu Universitet, 2000. 165 pp. [Master’s thesis.]
- Åhlén, Marit. \Rightarrow Gustavson, Helmer, et al.

Jan Axelson, Runic Unit

National Heritage Board of Sweden, Stockholm

James E. Knirk, Runic Archives,

University Museum of Cultural Heritage, University of Oslo

K. Jonas Nordby, Runic Archives,

University Museum of Cultural Heritage, University of Oslo

Addresses of Centres for Runic Research

- Denmark:** Runologisk Laboratorium, Nationalmuseet, F&F
 Attn.: Marie Stoklund
 Frederiksholms Kanal 12
 DK-1220 København K, Denmark
 Tel.: (45) 33473118, fax: (45) 33473312
 e-mail: marie.stoklund@natmus.dk
- England:** Professor R. I. Page
 Corpus Christi College
 Cambridge CB2 1RH, England
 Fax: (44) 1223-338061
- Germany:** Prof. Dr. Klaus Düwel, Seminar für deutsche Philologie
 Georg-August-Universität Göttingen
 Käte-Hamburger-Weg 3
 D-37073 Göttingen, Germany
 Tel.: (49) 551-396554; fax: (49) 551-397511
 e-mail: kduewel@gwdg.de
- Norway:** Runarkivet, UKM, Universitetet i Oslo
 Attn.: James E. Knirk
 Postboks 6762 St. Olavs plass
 N-0130 Oslo, Norway
 Tel: (47) 22859756; fax: (47) 22859524
 e-mail: james.knirk@ukm.uio.no
- Sweden:** Runverket, Riksantikvarieämbetet
 Attn.: Helmer Gustavson
 Box 5405
 S-114 84 Stockholm, Sweden
 Tel.: (46) 8-51918509; fax: (46) 8-51918515
 e-mail: hog@raa.se

B

Returadresse/Return address: Nytt om runer, c/o Runearkivet
Universitetets kulturhistoriske museer
Universitetet i Oslo
Postboks 6762 St.Olavs plass
N-0130 OSLO, NORGE/NORWAY

